

Ceviri / Translation

**JAPON YAZAR SAVADA’NIN
ASRIMIZIN ON MEŞHUR ADAMI ADLI ESERİNDE
MUSTAFA KEMAL PAŞA BİYOGRAFİSİ***

Abdullah ERDOĞAN**

Öz

Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa hakkında hem yurt içinde hem de yurt dışında çeşitli eserler yazılmıştır. Japon yazar Savada’nın Japonca olarak kaleme aldığı “Asrımızın On Meşhur Adamı” adlı eserinde Mustafa Kemal Paşa’nın hayatı, devlet adamlığı ve askeri kişiliği hakkında bilgilere yer verilmiştir. Japon yazar Savada’nın yazdığı bu eserin Atatürk ile ilgili kısmı Münir Reşit tarafından Arap alfabesi ile 25.12.1931 tarihinde üzerinde “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Mektep Defterleri” yazılı bir deftere aktarılmıştır. Münir Reşit, Japon yazar Savada’nın kim olduğu ve “Asrımızın On Meşhur Adamı” adlı eserin içeriği hakkında bilgilere yer vermemiştir. Eserin yalnızca Atatürk ile ilgili bilgiler içeren kısmını kurşun kalemle deftere not etmiş ve Atatürk’e takdim etmiştir. Japon bir yazarın Atatürk’ü anlatması günümüzde Atatürk biyografisi üzerine çalışmalar yapan araştırmacı ve okuyucular için önemli bir eser olmuştur.

Münir Reşit tarafından Arap alfabesine aktarılan bu biyografi arşivden tarafımızca tespit edilmiş olup metnin tamamı ilk defa araştırmacı ve okuyucunun hizmetine sunulmuştur. Japonya’da Japonca yazılan Atatürk biyografisinin Türk araştırmacı ve okuyucular için yeni bir başvuru eseri olacağı düşünülerek bu çalışma yapılmıştır. Yazarın farklı bir devlet vatandaşı ve etnik kimlikte olması göz önünde tutularak eserini tarafsız yazmış olabileceğinden hareket edilerek literatüre yeni bilgiler kazandırmak hedeflenmiştir. Savada, Mustafa Kemal Paşa’nın biyografisini; okuduğu kaynaklar, duyduğu bilgiler ve gördüğü olayların değerlendirmesini yaparak yazdığını ifade etmiştir. Bu çalışmada arşivden elde edilen “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Mektep Defterleri” kullanılmış olup metnin orijinalliğine müdahale edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa, Japon Yazar Savada, Anadolu, Vatan.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr.,

(e-posta: abdullah_erdogan@hotmail.com), (ORCID: 0000-0002-5841-800X).

BIOGRAPHY OF MUSTAFA KEMAL PASHA IN JAPANESE AUTHOR SAVADA'S WORK "TEN FAMOUS MEN OF OUR CENTURY"

Abstract

Various works have been written about Mustafa Kemal (Atatürk) Pasha both in Türkiye and abroad. The work titled "Ten Famous Men of Our Century" written in Japanese by the Japanese author Savada includes information about Mustafa Kemal Pasha's life, statesmanship and military personality. The part of this work written by the Japanese author Savada that concerns Atatürk was transferred to a notebook with the Arabic alphabet written on "Government of the Republic of Turkey School Notebooks" by Münir Reşit on 25.12.1931. Münir Reşit did not include information about the identity of the Japanese author Savada or the content of the work titled "Ten Famous Men of Our Century". He only noted the part of the work that included information about Atatürk in pencil in the notebook and presented it to Atatürk. The fact that a Japanese author narrates Atatürk has become an important work for researchers and readers working on Atatürk's biography today.

This biography, which was transcribed into Arabic alphabet by Münir Reşit, was determined by us from the archive and the entire text was presented to researchers and readers for the first time. This study was conducted considering that the biography of Atatürk written in Japanese in Japan would be a new reference work for Turkish researchers and readers. Considering that the author was a citizen of a different state and had an ethnic identity, it was aimed to provide new information to the literature, considering that he may have written his work impartially. Savada stated that he wrote the biography of Mustafa Kemal Pasha by evaluating the sources he read, the information he heard and the events he saw. The "Government of the Republic of Turkey School Notebooks" obtained from the archive were used in this study and the originality of the text was not interfered with.

Keywords: *Mustafa Kemal Pasha, Enver Pasha, Japanese Writer Savada, Anatolia, Homeland.*

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk hakkında yerli ve yabancı yazarlar tarafından çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Atatürk hakkında eser yazanlardan birisi de Japon yazar Savada olmuştur. Japon yazar “Asrımızın On Meşhur Adamı” adlı Japonca olarak yazdığı biyografi çalışmasında Atatürk’e de yer vermiştir. 25.12.1931 tarihinde Münir Reşit isimli bir kişi Savada’nın bu eserinin yalnızca Atatürk ile ilgili bölümünü Arap alfabesi ile orta boy bir deftere kurşun kalemle aktarmış ve Atatürk’e takdim etmiştir. Japonca’dan Osmanlı Türkçesine çevrilen bu eserin tamamı yaklaşık yüz yıl sonra ilk kez Latin alfabesi ile araştırmacı ve okuyucunun bilgisine sunulmaktadır.

Asrımızın on büyük adamı, Gazi İhtilalci Zabit Mustafa Kemal Paşa.

Muharriri: Savada.

Mütercimi: Münir Reşit.¹

Asrımızın on meşhur adamı.

Muharriri: Savada.

Gazi Zabit ve İhtilalci Mustafa Kemal Paşa.

Mustafa Kemal Beg.

Boğazın güzel sahillerini süsleyen ve cihanın nadir güzelliklerine malik İstanbul emsaline az tesadüf olunan kosmopolit bir şehirden İstanbul’un yerlilerinin ikamet ettiği eski kısmındaki bekâr pansiyonlarından birinde birkaç genç Türk toplanmış. Namık Kemal’in “vatan” piyesinin elden ele dolaşarak yaprağın bir nüshasını tahlil ederek istibdad-ı mutlakiyenin (yönetimde baskı) tazyiklerine rağmen hürriyet ve saadetten bahs ederek münakaşalar yapıyorlardı. Bu gençlerin toplandığı oda “hürriyet cemiyeti” azasından birine aitti. O, da hayalci bütün mesuliyetleri vatan aşkı uğrunda üstüne almış bir kahramandı.

Gençler arasındaki münakaşa ateşinin bir şekil aldığı bir sırada, elinde tabancasıyla bir polis hafiyesi odanın kapısında görüldü. Gençler daha kendilerini toplamadan pansiyonun her tarafını hafiyeler tutmuştu.

“Hürriyet Cemiyeti” azaları kâmilten (tamamen) tevkif edilmiş ve odasında toplanmış olan mülazım Mustafa Kemal Efendi de tabiiyetle mahbuslar arasında idi. Mustafa Kemal Beg’in pederi evvela Selanik’te gümrük memuru idi. Fakat sonraları hürriyetini seven bu adam müstakil

¹ “Asrımızın On Meşhur Adamı”, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (ATASE), A, D/12, F/12.

ticaretle iştigal etmeği tercih etmiş. Kerestecilik ve ihracat işleriyle ufak mukayeseye meşgul olmağa başlamıştı. Kemal dünyaya geldikten birkaç sene sonra pek genç yaşında vefat etmişti. Bu müddetle Mustafa Kemal Paşa pederinden pek ufak kalmış ve validesinin müşfik² (şefkatli) ihtimamıyla büyümüştür. Pederinden bir servet ve şöhret kalmadığı gibi validesi de zengin bir kadın olmadığından Mustafa Kemal Paşa vasıl olduğu şimdiki kemal derecesine iktisab (kazanma) etmekte müzahiren (destek olan) kendi sai (çalışan) fahiretine (övünme) medyun (borçlu) bir harika-i tabiiyettir. Onun cem-ü (toplama) istidadında (yetenek) olan bir çocuğa analık ve mürebbilik (eğiten) etmek her ananın yapabileceği bir şey değildi. Validesi ona dini terbiye vermek ve sonra iyi bir muallim olmasına çalışmak istemişti. Fakat Mustafa Kemal Beg o tarihten itibaren istiklalini ilan ederek “ben hoca olmam zabıt olacağım vatanımı kılıncımla müdafaa edeceğim” diyerek fikrini söylemekten içtinap (çekinme) etmemişti. Ve on üç yaşında validesinden gizli asker mektebinin imtihanlarını kazanarak kaydedilmişti. Tahsili esnasında onu riyaziye (matematik) gibi anlamakla ilerletilebilen derslerde istidad (yetenek) ve iktidar göstermiş olduğu mervidir (rivayet edilen). Onun asker içindeki ismi yalnız “Mustafa” idi. Onun riyaziyede (matematik) göstermekte olduğu iktidar ve istidadına (yetenek) meftun (tutkun) bir muallimi ona “Mustafa Efendi” senin adın pek basit. Sana gösterdiğin muvaffakiyetlerine binaen “Mustafa Kemal” ismi daha yakışacak. Nasıl beğendin mi? Güzel bir isim değil mi, demiş. O günden itibaren herkes ona “Mustafa Kemal” demeye başlamıştı. (Kemalin Türkçe manası “adalet” demektir). Mustafa Kemal Beg Selanik’te idadi, Manastır’da harbiye ve İstanbul’da erkan-ı harp mekteplerini muvaffakiyetle ve hocalarının takdirlerine mazhar olarak yalnız yirmi üç yaşında heybetli ve yakışıklı bir yüzbaşı olarak orduya dâhil olmuştu.³

Devrin icabetine göre harbiye ve erkan-ı harbiye mekteplerinden çıkan gençlerin ordu ve saltanata sadık ve hanedana muti (itaat eden) adamlar olması lazım geldiği halde sultanların istibdad (yönetimde baskı yapma) ve mezaliminden bıkan halkın feryad ve figanları bu muhitte daha müessir akisler yaparak ordunun aşâ memur en mükemmel tahsil görmüş zümresinde Sultan Hamid’in en büyük düşmanları yetişmeğe başlamıştı. Bu mektepler Türkiye imparatorluğunun müstakbel hürriyet ve istiklal kahramanlarını yetiştirmekte idi. (Japon erkan-ı harbiyesinden çıkan genç zabıtlere latife olarak “imparatorun ihtilale yetiştirdiği Marksistleri” yenerler mi). O zamanın Türk erkan-ı harbiyesi de ihtimamla “Jön Türk” yetiştirerek vatanın müstakbel iş adamlarını ihzar ediyordu.

Mustafa Kemal Beg mekteb-i mahsusanın bir tesirinden hariçde kalmadığı gibi “Hürriyet Cemiyeti”nin en ateşli azasından ve memleketin hürriyete ulaşmak için en çok fedakârlık eden efradından biri idi.

2 ATASE, A, D/12, F/12-1.

3 ATASE, A, D/12, F/12-2.

1898 ve 1902 senelerinde erkan-ı harbiye mektebi mezunları, Türkiye’de 1908 de vukua gelen birinci ihtilalin pişdarları (öncü) olduğu gibi o tarihten bu güne kadar Türkiye’de ele göze görünen mevkileri işgal ede gelmektedirler.

Türkiye’de 1908’de meşrutiyetin ilanında hizmeti dokunan Enver Paşa yeni Türkiye’yi doğuran ve cihan Türklük ve Turanlık alemin muhabbetini kazanan Mustafa Kemal Gazi de erkan-ı harbiye mektebinin mezkur devresinde⁴ yeni Türk tarihinin bu iki siması siyaset hayatında yekdiğerine karşı husumet beslemişlerse de Mustafa Kemal Gazi’nin ne derecede haklı olduğunu tarihe hayatı ve kıssaları kaydetmiştir.

“Vatan” piyesini münakaşa ederken tevkif edilen “hürriyet” cemiyetinin azaları arasında bulunan Mustafa Kemal Beg üç aylık bir hapis cezasıyla kurtulmuş ise de hapishaneden çıktıktan sonra Şam süvari alayına nefer olunarak payitahttan teb’id edilmekle tecrübe edilmişti.

Jön Türk Fırkası

İnsanların hürriyeti tehdit edildikçe ona meftun olanların istiklal aşkını esirler bilmez. Mustafa Kemal Beg Şam’a teb’id (uzaklaştırma) edilmiş. Onun kalbindeki isyan ve ihtilal ateşini alevlendirmiş ve mutlakîyetin bî-aman bir düşmanı yapmıştı. Mustafa Kemal Beg Şam’a vasıl olur olmaz “ hürriyet” cemiyetinin bir şubesini tesis ederek gayesi uğrunda açıkça propagandaya başladı. Fakat memleketin bu üçra şehrinde hürriyetten bahs etmek müşemmir (işe yaramamak) olmayacağını takdir etmekte tehir etmeyen kahraman hürriyetçi bir gece yavaşça süvari alayını terk ederek İskenderiye’ye firar etti. Orada kıyafetini değiştirerek günün birinde Selanik’e çıktı. O devirde Selanik hürriyetçi ateşin Türk gençlerinin merkezi olduğundan Mustafa Kemal’in oradaki faaliyetinden müşemmir şüpheler husule gelebilirdi. Bu esnada onun Selanik’te saklı bulunduğu haberi polisçe duyulmuş ve araştırılıyordu. Selanik’te dört ay hafi (gizli) çalıştıktan sonra daha fazla⁵ orada kalmasına imkân olmadığını görerek Mustafa Kemal Beg tekrar Suriye’ye gitti. Mustafa Kemal’in Selanik’teki ihtilalcilerin faaliyeti Türk tarihinde ihtilalciler safhasında mühim sahifelerini teşkil etmektedir.

İnsanın hayatında ne gibi vakaların onun muvaffakiyet veya adem-i muvaffakiyetini tevlit (meydana getirme) edeceği belli olamaz. Mustafa Kemal Beg Suriye’ye vasıl olduğu zaman kendisinin 3. Kolordu erkan-ı harbiyesine memur edilmiş olduğunu öğrendi. Bu tayin onu pek sevindirmişti. Bu sayede gayesi uğrunda daha muvaffakiyetle çalışabileceğine kanaat etmişti. Bu esnada “hürriyet” ve “ittihad” cemiyetleri birleşerek “ittihad ve terakki” namıyla işe başlamışlardı. Bazı muharrirlerin rivayetine göre

⁴ ATASE, A, D/12, F/12-3.

⁵ ATASE, A, D/12, F/12-4.

Mustafa Kemal Beg Selanik'te kaçak bulunduğu devredeki faaliyeti bu iki fırkanın birleşmesine yani bizde “Genç Türk” fırkası tesmiye olunan siyasi grubun vücuda gelmesine çok tesir etmiştir. Binaenaleyh 1908 Türk ihtilali de Mustafa Kemal Beg'in seyfinin (kılıç) semeresidir. O devirlerde cihan siyaset âleminde Türkiye'nin lakabı “hasta adam” idi. Rus imparatoru birinci Nikola bir gün siyasi bir mükâleme esnasında “elimde hasta bir adam var. Nerede ise son nefesini verecektir” diye Türkiye'den bahs ediyordu. Hakikaten o devrin Türkiye'si çürük bir ağaç gibi idi. Bünyesi büyük fakat içi koftu. Büyük gövde de 1908 ihtilali ile büyük bir rahne açılarak oradan taze bir dal baş göstermiş ve ağacın bilcümle ikametî hayat asarı neşr etmeye başlamıştı. Genç Türklerin gayesi istibdadı yıkıp yerine adalet, uhuvvet (kardeşlik) ve müsavât (eşitlik) esaslarını müstened (dayanmak) sahihi bir idare tesis etmekte.⁶

Asırlardan beri gelen Osmanlı hanedanının en zeki ve iktidarlısı olan sultan Hamid tab'en (yaradılış bakımından) son derece muhafazakâr olduğundan Genç Türk fırkasının bî-aman bir düşmanı kesilmiş ve onları her vesile ile tazyik etmekten içtinap etmiyordu. Fransız İhtilali hakkında söylenen sözleri dinleyenleri bile hapis teb'id (uzaklaştırma) ve idam cezaları ile tecziye (cezalandırma) etmekten çekinmeyen Hamid'e karşı Genç Türkler de tabiiyetle aynı derecede adavet (düşmanlık) ve nefret hiss ediyorlardı. 20. asrın ilk seneleri zarfında şarki Avrupa'nın Rusya ve Türkiye gibi mutlakiyetle idare olunan memleketlerinde yeni cereyanlar baş göstermiş ve bu iki imparatorluğun tahtlarının tahtaları gıcırtilar yapmaya başlamıştı. Türkiye'de münevver zümre artık idare-yi meşberenin son günlerini sayıyordu. Halk ise münevver tabakayı takdis ediyor ve memleketin istikbalini onların kurtaracağına iman ediyordu. Saltanatın ve makam-ı hilafetin mefhumu (mana, anlam) artık avamı aldatamıyordu. Bu sebebe mebni 1908 ihtilalini idare eden münevver zümre halkın büyük müzaheret ve muavenetine nail oldu. Ordu ve efradı zabitanı yalnız bırakmadı. Mustafa Kemal Beg bu esnada 3. Kolordu erkan-ı harbiyesinde bulunuyordu. İki sene zarfında baş döndürmüş bir süratle ilerlemekte olan Türkiye'nin siyasi hayatının bir günü diğerine uymuyordu. Sultan Hamid bile artık saltanat usulünün devam etmeyeceğini kabul etmek mecburiyetinde kalmak ve memleketin mukadderatını inkılabın ileri gelenlerine terk etmişti. İnkılapların doğurduğu Mebusan Meclisi ekseriyetle Genç Türk fırkası azası tarafından temsil edilmişti. Fakat Hamid ümerayı kanuna kendi terbiye-kerdelerinin elinde tutuyordu. Aynı zamanda tali'ini (baht) bir daha tecrübe etmek arzusuyla mutaassıp (bağnaz, fanatik) bir zümreyi el altından kıskırtmakta idi.⁷

Lakin bu tali' (baht) tecrübesinde sultan Hamid kaybetti. Türk tarihinde 31 Mart Vakası namıyla yâd edilen irtica hareketi neticesinde Sultan Hamid hall edilerek 5. Mehmed namıyla Sultan Reşad tahta çıktı. Bu irtica

6 ATASE, A, D/12, F/12-5.

7 ATASE, A, D/12, F/12-6.

hareketi Türkiye’de nasıl bir netice tevlid etti. Kemal Beg’in arkadaşları bu irticadan geri dönmediler. Bilakis onu hedeflerine varmak için maharetle alet ettiler. İrticayı teskin ettikleri gibi Hamid’den de kurtuldular. Fakat bu esnada avantajlı bazı ihtilal ricali meydanda kuvvet bulmağa başlamıştı.

İrticayla mübareze (teke tek çarpışmak) eden Genç Türk orduları İstanbul’u zabt ederken Mustafa Kemal Beg yine erkan-ı harbiye azası arasında ve en mühim bir mevkide bulunuyordu. Bu esnada onu Halkalı Ziraat Mektebi binasında bulunan zabitan arasında gören bir muallim intibalarını anlatırken “İnkılap Ordusunun muhakeme rüknü (bir şeyin temel direği) beyni gibi hareket ediyordu” diyerek onun ordudaki vaziyetini tasvir ediyordu.

İki sene süren çarpışmalardan sonra alnının terini silerek yeni Türkiye’nin geçirdiği vakayı gözden geçirmek için arkasına dönen Mustafa Kemal Beg, memleketin siyasi idaresinin Enver Paşa gibi bir şarlatanın ve sırf şahsını düşünen bir adamın taraftarlarının elinde gark ettiğini gördü. Türk inkılabı için çalışırken, zalim fakat akıllı Hamid’i yıkıp onun yerine düşüncesiz ve şımarık bir çocuğu yükseltmiş olduğunu görmek, onu müteessir etmişti. İnkılabın gayesi bu muydu?

Mustafa Kemal Beg bir münakaşa esnasında Enver Beg’i son derece rezil etmiş⁸ onun müstehak olduğu mevkiyi gösterdikten sonra “hayatta kaldıkça senin gibi rezil adamlara el vermeği zull addederim” diyerek aralarında bir inkıta (kesinti) kat’i emva eylemiş ve buna mükâfat olarak Trablusgarb’a tebdil-i memuriyet ettirilmişti.

Çok geçmeden Trablusgarb’da Türk-İtalya muharebesi başladı. Mustafa Kemal Beg’in bu esnada orada bulunması İtalyanlara çok pahalıya mal oldu. Onun tedbirleri sayesinde ufak bir kitle teşkil eden Türk ordusu orada büyük işler görmeye muvaffak oldu. Bu esnada Mustafa Kemal Beg ağır bir göz hastalığına müptela oldu.

Enver Beg, artık Mustafa Kemal Beg’in bir siyasi düşmanı kesilmişti. Trablusgarb’da Mustafa Kemal Beg onu bir kere daha te’dib (uzaklaştırmak) etmek mecburiyetinde kaldı. Fakat haşarı çocuk yine akıllanmadı. Enver bu defa “panislamizm” siyasetine atılmış ve Avrupa siyasetinin o zamanlar en çok korktuğu ve adeta uykusunu kaybetmesine sebep olan “İttihad-ı İslam” hayali peşinden koşmaya başladı. Küçük Trablusgarb’ı kurtarmak arzusuyla Türkiye’nin mukadderatını mihenk taşına koyduğundan bihaber bulunuyordu. İttihad-ı İslam hayaliyle Suudi kabilelerine ve Afrika’nın bi’l-umum Bedevi yaşayan akvamını Türk bayrağı altına toplamak arzusuyla uğraşmağa başlamıştı. Mustafa Kemal Beg bu defa da onu ikaz etti. Fakat onun büyük vatan aşkının bu sözlerini menfi (olumsuz) manalarda anlayarak, zavallı Türkiye’nin⁹ Avrupa devletlerinden elde etmiş muhtemel olan müzahiretin

⁸ ATASE, A, D/12, F/12-7.

⁹ ATASE, A, D/12, F/12-8.

(yardım etmek) teminine mani oldu. Türkiye için muzır (zararlı) olan bu adamdan Türkiye'nin kurtulacağı gün Mustafa Kemal için de bir saadet günü olacaktı. Fakat o gün bile geç kaldı. Gazi, Balkanların garbında infilak eden bir bomba tesiriyle bütün Avrupa silaha sarılmış bulunuyordu. Türkiye muhitin tesiri altında idi. Fakat Türkiye İtilaf Devletleriyle mi yoksa İttifak Devletleriyle mi birleşmeli idi? Bu sorunun doğru cevabını vermek o günün siyasilerinden hiç birine kısmet olmadı. Hâlbuki Türkiye'nin vereceği karar onun hayat ve memat meselesi idi.

Bu esnada Enver Beg Türk siyasetini parmaklarına sarmış olduğundan, pek sevdiği Almanlara Türkiye'yi imale etmeğe çok gayret sarf etti. Bu esnada Alman ordusunun seri ve mütevali (peş peşe gelen) muvaffakiyetleri her tarafa aks ettikçe yevmi (gün-günlük) gazete sütunlarını dolduran civarında tesiriyle Türk efkâr-ı umumiyesi bil-umum Avrupa efkârı gibi Almanların muvaffakiyetle harbi itmam (bitirme) edeceklerine kanaat getirmiş olduğundan harbin bidayetinden (başlangıç) beş altı ay sonra Türklerin de Alman ittifakına dâhil oldukları havadisi kimseyi hayrete düşürmedi.

Mustafa Kemal Beg bu esnada Sofya'da atâşe idi. Türkiye'nin Almanlarla ittifak akd ettiğini ve harbe dâhil olduğunu işitince İstanbul siyasilerinin yaptıkları hata onu itidal (ölçülülük) halinden çıkarmış ve "böyle hamakat (ahmaklık) irtikab (kötü bir iş yapmak) olunamaz" diye haykırmış idi.

Mustafa Kemal Beg vatani ateşe atan düşüncesizlerin bu hareketi karşısında¹⁰ Sofya'daki vazifesini terk ederek İstanbul'a koşmaktan başka çare bulamadı. "Türkiye harbe girecek bir iktidarda değildir. Harbe girmekle memleketimizin atisini zara rabit etmiş oluyoruz. Zahiren aldanmak doğru değildir. Almanlar kendileri bile sözlerinden bugün geri dönebilirler ve kılınçlarını kabzasına iade etmekle silahın iadesinin kabil olduğuna inansalar bir an tereddüt etmezler, sulh akd ederlerdi. Böyle bir zamanda bizim onlara iltihak etmemiz Almanların kesilecek boyunları yerine kendi kafamızı sürmekten başka şey değildir" diye fikrini bütün ahbablarına anlatmağa ve Türkiye'nin atisini kurtarmağa çalışmıştı.

Bütün Türkiye efkâr-ı umumiyesinin Alman entrikalarını keramet telakki ederek Almanların kucağına var ve yoklarıyla atıldığı bir anda bu cesareti göstermek belki Mustafa Kemal Beg kafasındaki adamların işi olabilir. Almanların Türkleri harbe teşvik etmek için Almanya'nın galebesiyle Türkiye'nin tarihi düşmanı Rusya'nın ve âlem-i İslam'ın düşmanı İngiltere'nin birden ortadan kaldırılmış olacağını ve Türklerin Bahr-ı Hazar sahiline kadar hatta Çin hududuna kadar kâmilan Türklerle meskûn büyük bir ülkeyi ele geçireceklerini söylüyorlardı. Tarihi ve dini kin Türklerin Almanların kucağına düşmesine çok yardım etmiştir. Bu fikrin doğru veya hatalı olduğunu bugün münakaşa edilecek vaziyetinde değiliz, fakat o tarihte Mustafa Kemal Beg'in

10 ATASE, A, D/12, F/12-9.

nokta-i nazarının muayyeb (kusurlu) ve Türkiye için en emin bir tarik (yol) idi. Ne çare ki bu kadar ve büyük fikir galeyana gelen efkar-ı umumiyenin çıkan dalgalarında boğulup lüzumu derecesinde akisler yapmadı. Türkiye harbe atıldı. Enver'in Mustafa Kemal Beg'e yaptığı fenalıkların Türkiye'ye¹¹ karşı yapıldığını Enver kendisi o zaman anlamış olsaydı acaba ne olacaktı. Enver Alman kâbusundan sıyrılıp bu büyük kahramanın ve büyük siyaset adamının sözlerini dinleyebilmek iktidarını göstermiş olsaydı Türkiye harbe iştirak etmekle kazanacağı muhtemel olan muvaffakiyetlerden daha büyük muvaffakiyetlere nail olmaz mıydı? Bi-taraflıklarını muhafaza eden diğer devletlerin elde ettiği neticeler Türkiye de müyesser (kolaylaştırmak) olmaya hakk mı idi? Hâlbuki Enver Beg harbin ilanını müteakip büyük vatan perveri yanına çağırarak “tebrik ederim Kemal Beg artık harbe iştirak ediyoruz. Sizi ordu kumandanlığına tayin ettim. Ne dersiniz” demişti.

Bu esnada paşa rütbesinde bulunan Enver'in bu küstah sözleri Mustafa Kemal Beg'i şaşırtmış ve Enver'e hayretle ve tebessüm ederek bakmasına mucib olmuştu. Enver Paşa ona hakikati ve hizmeti ifham (anlatma, bildirme) etmek maksadıyla “19. Kolordu kumandanı miralay Mustafa Kemal Beg'in ordusu başına Gelibolu'ya hareketini emr ediyorum” demişti.

Mustafa Kemal Beg için itaat etmekten ve vazifesine şitab (acele) ederek düşmana karşı bir dakika olsun ol işe başlamağı düşünmekten başka çaresi kalmamıştı. Mustafa Kemal Beg bir an zarfında Türkiye'nin ateşini hall etmiş ve son fedakârlıkları ihtiyar ederek vatani kılıncıyla kurtarmaya çalışmağı başlandıktan başka bir çare kalmadığını görerek ve uzun adımlarla Enver'in odasından çıkarak o andan itibaren yeni Türkiye'nin temellerini atmaya başlamıştı.

Bu esnada Enver Paşa onun arkasından bakıp “yine ben galip çıktım” diye çocuk gibi seviniyor ve Mustafa Kemal Beg'in Çanakkale'de düşman karşısından¹² kurtulamayacağını ümid ediyordu. İngilizlerin Anzak ordularının ve mehib (pek heybetli) donanmanın karşısında Türk silahının bir iş göremeyeceğine kani bulunan Enver Paşa siyasi rakibi Mustafa Kemal Beg'den ya divan-ı harp vasıtasıyla veya cephede kurtulacağından emin bulunuyordu.

Şurası şayan-ı kayddır ki daha harbin ibtidasında (başlama) harbe iştirak eden devletler harb mukadderatını tahlil etmeye vakit bulamadan İngilizler boğazları İngiliz ordusuyla zabt etmeye ve mülhak (katma, ilave etme) ukdesi esnasında Türkiye hakkında söz söylemek hakkını kendilerine hasr etmeğı düşünmeye başlamışlardı.

11 ATASE, A, D/12, F/12-10.

12 ATASE, A, D/12, F/12-11.

Mustafa Kemal Beg'in Çanakkale'de faik İtilaf Devletleri karşısındaki muharebeleri daha o tarihte ona "Gazi" lakabını kazandırmıştı. Münhasıran Mustafa Kemal Beg'in kurduğu sevkü'l-bahs yalanları ve maiyetine ilka ettiği itimad ve cesaret habları Türklerin Çanakkale'de muvaffakiyetini temin etmişti. İngilizler Çanakkale'de askeri kıymetlerini çabuk anlamışlar ve İngiliz tarih harbine büyük bir leke vaz' ederek ricat etmek mecburiyetinde kalmışlardır.

Çanakkale muvaffakiyetinin hakiki amili Gazi Mustafa Kemal Paşa olduğundan Enver'in fırladıklarına kurban edilen matbuat harb tarihinden ayrı bir sahife teşkil eden ve cihanı hayretlere düşüren Gazi'nin say'ini (çalışma) birkaç satırlık tebligat ile geçiştiriyordu.

Çanakkale'de Gazi'nin Türkiye'ye hediye ettiği muvaffakiyet Alman gazeteleri at nalı cesametinde hurufatla ilan ve tebrik etmekten kendilerini alamayan¹³ onun vatana ihda (hediye verme) ettiği bu şan ve şeref onu üç yüz milyonluk âlem-i İslam'ın göz bebeği yapmış ve Türk bayrağının atisini temin etmişti.

Gazi'nin Çanakkale'den ölüm haberini veyahut divan-ı harbe verilmesi hususunu bekleyen Enver Paşa onun Türkiye'ye şan ve şeref te'min ettiğini görünce haklı olarak endişeye düşmüştü. Bu defa onu Kafkas cephesine tayin ettiyse de orada da Gazi'nin muvaffakiyetlerine şahit oldu. Gazi orada da mühim noktaları işgal ederek sonu gelmeyen Rus ordularının bi-perva yürüyüşüne bir hatt çekti. Fakat Kafkas cephesinde Alman General Falkenhayn rezaletlerini seyr etmek bir Türk vatan-perveri için pek tabi olarak giran (ağır) geleceğinden istifa ederek Halep'e çekilmeyi münasip buldu. Ve Halep'te bu fikrini bir beyanname ile ilan etti. Aynı zamanda İngilizlerle harbe devam etmenin hatalı bir fikir olduğunu ve İngilizleri galip gelsek bile Almanlar bu defa bize tahakküm edecektir. Muharebede devam etmekle askeri ve iktidari kuvvetlerimizi zayi etmekten başka elimize bir menfaat geçmeyecektir. Binaenaleyh kuvvetlerimizi Almanların menafileri uğrunda sarf etmektense tedarik bir vaziyet almalıyız diyordu. Bu beyanname münderecatı (içindekiler) Gazi'nin ne kadar durbin (ileriye gören) bir siyasete malik olduğunu ve Türkiye gibi siyasi vaziyeti hem Almanya'yı hem İngiltere'yi hoş tutmak mecburiyetinde olan bir memleketin atisini ne kadar ince görebildiğini ve askeri kahraman olduğu kadar siyasi bir dahi olduğunu ispat etmektedir. Lakin onun candan gelen hikayesi hayalperest okura hiçbir tesir yapmadı. O hala bu seneki kavgası ile meşguldü.¹⁴

13 ATASE, A, D/12, F/12-12.

14 ATASE, A, D/12, F/12-13.

Harb Dahisi

Enver Paşa bu esnada harbiye nazırı ve başkumandan vekili bulunuyordu. Binaenaleyh Türkiye’de her şey onun dediği gibi cereyan ediyordu. Türkiye’de Enver’in ordu üzerinde yaptığı menfi tesirleri nazar-ı itibara alan Gazi kumandanlığın heybetini yükseltmek arzusuyla Vahideddin başkumandanlık vekâletine tayin edilmesi için sarf-ı gayret ediyordu. Lakin Enver Paşa Gazi’nin bu teklifini bir istihfafla (küçük görme) karşılayarak “veliahdın yanında bulunmak istiyorsan seni oraya tayin edeyim” diyerek o zaman Berlin’de bir hafiye gibi bulundurululan veliahda yaver olarak tayin etmiş ve Gazi’yi harp sahasından teb’id (uzaklaştırma) etmişti. Enver’in vatana öreceği harblere ve harekâtındaki düşüncesizlikleri daima önceden göre gelen Gazi bu tayinden hiç memnun olmamakla beraber bir sene kadar Almanya ve Avusturya’da kalmağa mecbur oldu. “Vatan tehlikeye düştüğü zaman kahraman zuhur eder” darb-ı meseli Gazi için pek doğrudur. O Türkiye’nin her tehlikeli anında daima iş başındadır.

Gazi veliahdın yanında Almanya’da bulunduğu bir sırada Kaiser Wilhelm ile konuşuyordu. İmparatora bir şey söylemek maksadıyla Gazi Fransızca olarak “haşmetmahab” tabirini kullandı. Kaiser bundan son derecede hiddetlendi. Rengi değişti ve Gazi’ye cevap vermeden diğer odaya geçti ise de tekrar dönerek size “au revoir” demeden ayrıldım” diyerek ve gelmeye ayrı bir entunasyon vererek¹⁵ uzaklaşmıştı. Fakat Gazi onun bu hareketinin kıymetini anlamakta hiç tereddüt etmediği gibi ona kıymetini de verdi. Kaiser’i gözleriyle takip ederek yanındakilerden birine “bu adamdaki bu hamakat ve gösteriş düşkünlüğü ona bir gün harbi kaybetmeye ve memleketinden kaçmaya icbar (zorlama, cebretme) edecektir” demişti. O tarihlerde Fransız gazetelerinden birinde (Hazi belü) namında biri bu mülakatlar hakkında birçok şeyler yazmıştı. “Bir defasında da Gazi Hindenburg’un hiddetini tahrik edecek tenkitlerde bulunmuştu. Alman ordusuna verilen meselelerin hatalı olduğunu söylemekten çekinmemiş, bu büyük harp dâhisi sonuna kadar dinleyen Hindenburg Gazi’nin sözlerine cevap vermekte kendisini kuvvetsiz bulduğundan mevzuyu değiştirmekte ve güya onun fikirlerine ehemmiyet vermediğini ifham (cevaptan aciz kalmak) etmek maksadıyla “efendi sigara mi sigaret mi kullanırsınız” diyerek mükâlemeyi değiştirmişti.

Gazi’nin Hamburg’da bulunduğu bu tarihlerde Türkiye’nin harb vaziyeti gittikçe menfi bir şekil alıyordu. Gazi’nin önceden haber verdiği gibi cenup hudutlarında Türkiye’nin vaziyeti vahamet kesb etmişti. Nihayet günün birinde “Kudüs tehlikede hemen avdet ediniz” mealinde bir telgraf aldı. Derhal durduğu yedinci ve sekizinci orduların kumandanı deruhte etti. Mezkûr orduların bulunduğu Filistin’e vardığı zaman Kudüs’ün İngilizler tarafından zapt edilmiş ve Türk ordularının muvaffakiyetinin

15 ATASE, A, D/12, F/12-14.

vahamet (tehlike) kesb (edinmek) eylemiş olduğunu öğrendi. Kudüs surları üzerinden¹⁶ uzaklaşan Türk bayrağını tekrar oraya iade etmek her ne kadar İslam aleminin umumi bir arzusu ise de vatanını her şeyin fevkinde takdir ve takdis eden Gazi için onu Türklerin asıl toprağı olan Türk ekseriyetinin hudutları üzerinde emniyetli ellere tevdi ederek yükseltmek daha zinde ve emin bir toprağı saptamak Türkiye için daha emin bir anı temin edeceğinden birkaç Kudüs'e müreccebtı (uğurlu, kutlu). Binaenaleyh Kudüs'ün elden gitmesine hiç acımadı. Ve Türk ordusunu Halep ve Adana hudutlarına kadar çekerek emniyet altına aldıktan sonra yeni bir muharebe için hazırlığa başladı. İngilizlerin istilasından uyanan Arap akvamı Türklere karşı irtikap (kötü bir iş yapmak) ettikleri vicdansızlıklarının cezasını çekmeye ve birçok Arap reayası (tebaa) bu esnada Arapları Türk ordusuna yardıma davet etmeye başladığı gibi Gazi de ordularının teçhizat ve intizamını yoluna koymaya başlamıştı. Fakat inhizamdan (yenilme) inhizama yürüyen diğer Türk orduları İstanbul'daki hükümetin şaşırıp kalmasını ve halk üzerinde hükümet nüfuzunun zail (helak olmak) olmasını tevlit (sebeplere sebep olma) edecek bir hale koymuşlardı. Bu esnada Gazi şu mealde bir telgraf aldı. "İngilizlerle sulh akd ediyoruz. Murahhasımız hareket etmiştir". Bu telgrafi alır almaz her şeyin mahv olduğunu anlamakta güçlük çekmeyen Gazi heyecan ve telaş içinde İstanbul'a koştu. İstanbul'dan uzakta kaldığı şu müddet zarfında payitahtın iktisap eylediği perişan vaziyet ve memleketin sürüklenmekte olduğu feciat onu hayretler içinde bıraktı. Cesur, metin ve mert Gazi bile bu hal karşısında¹⁷ gözyaşlarını zapt edemedi. İstanbul işgal orduları tarafından ağlanacak bir hale getirilmiş, Genç Türkler kaçmış, Gazi taraftarları azlıkları dolayısıyla bir iş yapacak iktidar ve liyakat gösterememişlerdi. İngiliz dostu Damat Ferit Paşa, hükümeti eline alarak miskin ve aciz bir idare tesis etmişti. İşgal orduları yavaş yavaş Türkiye'nin her tarafını istilaya başlamıştı. Türkiye imparatorluğunun koca ordusunun harpten bitkin bir halde çıkan orduları silahtan tecrit edilmiş ve millet atisinden meysus (ümidini kesmek) bir hale gelmişti. Kimse yarınını düşünemiyordu ve ferdasını (yarın) bugünden daha felaketli gördüğünden her şeyden ümidini kesmişti.

Yalnız Gazi her vakit olduğu gibi bu ağır günlerde de İstanbul'dan ümidini kesmedi. "Vatanın felaketli günleri gelmiştir. Fakat bunlar son günleri değildir. Şimdi dâhildeki ihtilafları görmemezlikten gelerek harici düşmanı vatandan uzaklaştırmamızın çaresini bulmalıyız. Memleketin umumi siyasetini tefsir ederek evvela istiklalini temin etmenin çaresini bulmalıyız" diyordu.

Gazi'den daima korkan Ferit Paşa onun İstanbul'da kalmasından kuşkulananarak onu şark orduları umum müfettişliğine ve şarktaki orduların silahtan tecrid edilmesine memur etti. Maksudı her ne bahane olursa olsun Gazi'yi merkezden teb'id (uzaklaştırmak) etmektir. Gazi'nin Samsun'a

16 ATASE, A, D/12, F/12-15.

17 ATASE, A, D/12, F/12-16.

müteveccihen (yönelerek) hareket ettiğini öğrendiği zaman Ferit Paşa'nın kalbinden ağır bir taş düştü. Gazi ise bu tayini zaten istiyordu. Vatanın istiklalini elde etmek için İstanbul'un mesai sahası olmak istidadını (yetenek) zayı ettiğine o¹⁸ herkesten evvel kail olmuştu. Samsun istikametinde hareket eden ve yürek çarhı dönmeye başladığı anda Gazi de kuracağı yeni Türkiye'nin atisini (gelecek) ihzara (hazır etmek) başlamıştı. Anadolu'nun hür ve samimi halkının muhabbetle yoğurulan muhitte kendine mazhar olacak büyük bir kitlenin vücudundan emin bulunan Gazi ile beraber gemide yalnız kırk iki arkadaşı vardı. İşte bu kırk ikiler şimdiki Türkiye'yi vücuda getiren Gazi'nin yegâne istinat ettiği kuvvetti.

Gazi Anadolu'ya ayak basıp memlekete geçtikten biraz sonra Ferit Paşa yaptığı hatayı idrak etmişse de Gazi'nin avdeti emir telgrafları ve tehditleri ve hatta askerlik mesleğinden tard (uzaklaştırılmak) kararları matlub-ı (istenilen) tesiri yapmaktan başka Anadolu teşkilatının günden güne kuvvetlenmesini ve İstanbul hükümeti ile münasebetinin günden güne adavetkarına (düşmanlık) bir şekil alması mucip olmuştu. Gazi gibi bir askeri askerlik mesleğinden tard etmek kararını vermek küstahlığında bulunan Ferit Paşa Enver'in bile yapamadığı hayasızlığı intikap etmekle vatana olan merbutunun (bağlı, bağlanmış) derecesini ispat etmişti.

Altı Maddeli Bir Beyanname

Anadolu ovalarındaki yeni Türkiye'nin müessesesi (kurulu, kurulmuş) onu vücuda getirmeye hazırlanırken İstanbul hükümeti de mezarını ihzar (hazır etmek) etmekle meşguldü. Daha Mondros Mütarekesi esnasında Türkiye'nin atisi hakkında bir şeyler tasarlamış olan Gazi daha o zaman Anadolu'nun son hücre¹⁹ (ücre) noktalarında askeri ıslah ve teçhizat izhar etmeyi unutmamıştı. Aynı zamanda İstanbul'daki silah da yuvalarından işgal ordularının gözü önünden bineklerle tüfenk Gazi'nin kahraman Türk bahriyelerine telkin ettiği vatan aşkı ve Gazi'ye olan itimat kuvvetiyle aşırılarak Anadolu'nun Karadeniz ve hatta Marmara sahillerine gönderilmiş ve götürülmüştü.

Gelen silahlarla asker talim ediyor, her tarafta çeteler vücuda getirilerek İstanbul hükümeti ve işgal ordularına karşı fiili bir mücadele başlıyordu. Gazi'nin bu esnada gecesini gündüzüne katarak yeni Türkiye'yi vücuda getirmek için sarf ettiği kuvvet fedakârlık ve siyasi maharetini takdir edemeyenler de yok değildi. Bunlardan bazıları Türkiye'nin mandater bir devletin idaresine verilmesini, bazıları da doğrudan doğruya İngiliz tabiiyetine intisap (ait göstermek) eylemeyi tahayyül (hayalde canlandırma) ediyor ve istiklalden bahs etmek cesaretinde bulunamıyordu. Fakat İç Anadolu bir can bir ruh halini kesp etmişti. İşgal orduları memleketin her tarafında

18 ATASE, A, D/12, F/12-17.

19 ATASE, A, D/12, F/12-18.

yalnız Ermeni ve Rumların muavenetiyle (yardım etmek) bulunabilen ve iş silaha gelince her şeylerini terk edip sahillere doğru uzaklaşmaktan başka bir yapılacak şey düşünemiyorlardı.

Bu esnada Gazi'nin bir milli idaresi bir ordusu vücuda gelmişti. Memleketin ötesinin bir yerinde onun meftunu (büyülenmişçesine tutkun) silah arkadaşları da teşkilata başlayarak maddeten fakir ve yorgun olmakla beraber manen pek yüksek ruhlu askeri kitleler vücuda getirebilmişlerdi. Bu esnada İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, Gazi'nin basiretini açmış ve gayreti ve vatan muhabbetini bir kat daha heyecana getirdiğinden artık en büyük²⁰ İngiliz düşmanı olmuştu. 14.05.1919 tarihinde İngiliz kuvvetlerinin İstanbul'daki kumandanı neşr eylediği bir beyanname ile bi'l-umum müstahkem mevkilerin terkini talep etmekle Türklere en büyük hakareti yapmıştır. 15 Mayıs sabahı saat 7'de İzmir mevki müstahkemindeki Türk muhafaza kıtası silahlarını İngilizlere terk ederek kaleden çıktı. Aynı tarihte saat 10'da İngilizler İzmir telgrafhanesini de işgal ettikten sonra ve buralarda bulunan Yunan askerleri de karaya çıkmaya başladılar. Sahile çıkan Yunanlıların birinci işi makineli tüfenkle silahsız ve iş güç ile meşgul iki yüz Türkü öldürmek ve altı yüz Türkü yaralamak cürmünü irtikâp etmek oldu. Türklerden hiçbir mukabele görmedikleri halde her tarafta katliam yapmak için bahaneler buldular. Yunan mezaliminden uzaklaşabilen Türkler mukabeleye geçtiler. Yunanların asıp kestikleri ve yaktıkları gayr-i milli Türk köylülerinin ve Türk köylerinin adedi arttıkça Türk kalbinde Yunan adaveti (düşmanlık) de arttı. Ve Yunan ordusunun vasıl olduğu köy ve şehirlerde erkek namına kimse bulunamadı. Herkes mecbur ile tedarik edebildiği silahıyla Gazi'nin kurduğu askeri müfrezelere ve halkın vücuda getirdiği çetelere iltihak etti. Bütün Anadolu gönüllü asker olmuştu. Halktaki milli heyecanı takdir etmekte pek büyük bir basiret gösteren Gazi Yunanlılardan imdat ettiği vaziyeti hüsn-i (çok güzel) istimal (yapmak) etmekte de büyük bir maharet gösterdi. Evvela altı maddeli bir beyanname neşr etti. Bu beyannamenin birinci maddesiyle Mondros muahedesi çiğnenmiş ve işgal ordularının²¹ Türkler indindeki mahiyeti tasvir edilmişti. Gazi'nin beyannamesi İstanbul'daki Mebusan Meclisi tarafından aynen kabul olundu. Meclisin bu kararı İngilizlerin İstanbul'daki karargâhını dehşete ilka (koyma, bırakma) etmişti. Derhal milliyetçi mebusları toplayıp Malta'ya nefy (sürgün etme) ettirdiler. Fakat bu tayin milliyetçi İstanbulluların faaliyete geçmesini badi (başlamak) oldu. Martın 16'sında birçok mebuslar gizlice İstanbul'u terk ederek Türk milliyetçiliğinin kaynağı Ankara'ya kaçtılar.

20 ATASE, A, D/12, F/12-19.

21 ATASE, A, D/12, F/12-20.

Anadolu Yaylasını Çınlatan Gazi'nin Nidası

23 Nisan 1920 tarihinde Gazi'nin vücuda getirdiği yeni Türkiye'nin Mebusan Meclisi açıldı. Gazi reisliğine intihap (seçilme) olundu. Büyük meclisin kararlarından birincisi Türkiye'nin düşmanlarıyla birleşerek vatana hıyanet eden sultanı tanımamak oldu. “Burada toplanan hakiki Türk vatan-perverleri Türkiye’yi asırlardan beri mukim (kalıcı olan) bir siyasetle idare eden Osmanlılardan kurtulmak için birinci adımı atmıştı. Şaşkına dönmüş olan İstanbul hükümeti 10 Ağustos 1920 tarihinde “Sevr” muahedesi imzalamakla hayata istidadı (yetenek) kalmamış olduğunu bir kere daha ispat etti. Bu muahede Türkiye’yi mütteliklere tevzi (taksim etme) ettikten sonra İstanbul civarında mürekkep heyulayı (ürkütücü bir hayal) bir Türkiye’yi de mim müstakil bırakıyordu. Asya, Avrupa, Afrika gibi üç büyük kıtadan uzaklaştırılarak boğazlar ve civarına mazhar bir avuç toprağa sıkıştırılacak olan Türkiye’nin siyasi bir mahiyeti kalmayacaktı. Dün muhafazada bu sayede hilafet heyulasından (ürkütücü bir hayal) kendilerini kurtarmış olacaktı.²²

“Sevr” muahedesi imza olduğundan beri tarafta Gazi'nin bir nidası bütün Anadolu’yu çınlatarak herkesi intibaha (uyanış) davet etti. O, “bizi esir eden bir muahedeyi Türk milleti kabul etmek zilletini irtikâp (kötü bir iş yapmak) edemez. Bu muahede onu imzalayanlara münhasırdır. Vatanın istiklalini temin etmek milletin borcudur” diyordu ve o istiklali temin etmek için Gazi öz ve ırz gayreti ile meydana getirdiği ordunun başına geçerek silaha sarıldı. Gazi'nin birinci seferini Ankara halkı kimi yola çiçekler dökerek dualarla teyit ettiler. Üç sene devam eden Yunan muharebesi başladı. Yunanlıların birinci muharebeye iştirak eden seksen bin askerine karşı yeni Türkiye'nin yalnız kırk bin vatan-perver koyabildi. Yunanlılar her tarafta İngilizlerin donanmasının muavenetine (yardım) ve maharetine nail oluyorlardı. Fakat kat’i muharebelerde daima Türkler galip oluyorlardı. Türklerin teçhizatça zayıf oldukları gibi ordularının harb-ı umumiden yorgun çıkmış olması dolayısıyla mecbur oldukları tedafii (savunma) muharebeler neticesinde Yunan orduları Ankara’ya ancak kırk mil kalana kadar ilerlediler.

Fakat son darbeyi ne zaman ettireceğini çoktan kararlaştırmış olan Gazi yirmi bir gün devam eden kanlı muharebelerde Yunanlıları tamamen yorduktan sonra yirmi bin kılıncıdan ibaret bir Türk süvari fırkasıyla Yunan ordusuna hücum ederek müşir Tirikopis’i dört yüz zabıt ve iki bin asker ile esir etmişti. Türkiye’yi yeni askeri istikbale ve istiklale ulaştıran meşhur Sakarya muharebesi işte budur.

Bu muharebe Yunanlıların Anadolu’daki inhizamlarının (hezimete uğrama) mukaddemesini (öncü birlik) teşkil eder. Aynı²³ zamanda bununla İngilizlerin şark-ı kırmak siyaseti alt üst olmuştur. Sakarya kahramanları

²² ATASE, A, D/12, F/12-21.

²³ ATASE, A, D/12, F/12-22.

yorgun bir halde akşam uykusuna daldıkları sırada Gazi de ufak bir tepe üstünde erkan-ı harbiyesiyle müşavereye (danışmak) girişmişti. Gazi yorgun askere bakarak “şu yorgun evlatçıklara biliniz ne kadar acıdım. Lakin vatanın selameti ve milletimizin hayat ve saadeti şu anda müstenet (dayanmak) olduğundan uykularını ihlal edeceğiz” diye ayağa kalkıp “hazır ol” emrinin verilmesini emr etti. Gazi’nin emirleri tamim olduğundan her taraftan hazırlanma sesleri geldi. Fakat bunun arkası pek çabuk kesildi. Ve her taraftan hücumla başladı. Bu müstesna bir planla hazırlanmış bir hücumdu. Fakat bir müddet sonra “Dumlupınar” da altmış bin Yunanlı Türklere esir olmuş, Avrupalıların en taze ve zinde ferman ettikleri koca Yunan ordusu bir anda herc ü merc (altüst etmek) edilmiş ve ali cenap Asyalı Türk’ün ordusu esir aldığı bir Yunan neferini bile incitmeden vatanına iade etmekle Yunan mezalimine centilmence mukabele etmişti. Aynı zamanda hasta adamın mirasına konmaya hazırlanan İngiliz siyasiyunı Gazi orduları Çanakkale’yi tutmadan gemilerine iltica ederek boğazdan öteye geçmeyi düşünüyorlardı. (Hainlerin korkaklığı daima müdebbirliklerine (sonunu düşünmek) haml (yorma-yorum) olunur).²⁴

Milli Türkiye’nin Gazi’si

Bu zafer cihan siyasetinin vaziyetini esasından değiştirmişti. Sevr muahedesi parçalanmış ve Osmanlı İmparatorluğu Sevr muahedesiyle birlikte Türkiye’yi terk etmeye hazırlanıyordu.

Ankara heyecan ve şetaret (sevinç) içinde Millet Meclisi velinimetine resmen “Gazi” ünvanını kabul etmesini rica etmişti. Gazi arzu etseydi hükümdar, diktatör ve her şey olması için ona zemini millet ihzar (hazır etme) etmişti. Fakat ruhen hür ve serbest olan Gazi millete de aynı hakkı bahş etmek isteğinden bu alayışlerden (gösteriş) hiç birini kabul etmedi. O yalnız hürriyet ve istiklal aşığı idi. 1919’da Sivas Kongresinde de bunu kemal-i samimiyetle söylemiş ve halkını iktaya muvaffak olmuştu. Saltanat ve bunun gibi şeyler Gazi indinde bir kıymeti haiz olsaydı bir devlet tesis etmek iktidarını gösterdikten sonra kolaylıkla yapılacak şeylerdi. Gazi milletini refaha isal ettiği anda elde edeceği manevi tahtı düşünenlerdendi. Bunun için evvela onun cezeri icraatine mani olacak saltanat ve hilafeti Türkiye’den uzaklaştırmayı düşündü. 16 Mart 1923 tarihinde hilafeti ilga etmeye meclis müttefiken karar verdi. Ve millet kendi hakkını kendisi istikmal (noksanlarını tamamlama) edecektir. Millet vasiye de ihtiyacı yoktur” dedi.

Bu vakadan birkaç gün sonra iltica ihtiyacını hisseden sultan da kendisini İngiliz zırlıslına atmaktan başka bir halas (kurtuluş) çaresi bulamamıştır. Bu esnada İtilaf Devletleri Lozan Kongresi’yle iştigale başladılar.²⁵

24 ATASE, A, D/12, F/12-23.

25 ATASE, A, D/12, F/12-24.

Milli Türkiye hükümeti Lozan'a sağır fakat anut (inatçı) vücud olmakla beraber son derece teani (zahmet çekme) ile iş gören azimkâr bir general olan İsmet Paşa'yı murahhas tayin etmişti. Zafer ile mağrur bulunan bu adam Türkiye menafîine uygun olmayan hiçbir kararı kabul etmiyordu. Konferansa iştirak edenlerin mukadderatı karşısında yalnız kalmamak maksadıyla yalnız Türk tekliflerinin müzakeresine muvafakat etmişse de ayrıca zikre şayan bir muvaffakiyet idi. Aynı zamanda İtilaf Devletlerinin izzet-i nefislerine dokunacak bazı meseleleri mevzu bahs ederek onların asabiyetlerinden istifade etmek ahvalini iyi yoklayıp bulmuştu. İsmet Paşa'nın azm ve sebatıyla "Lozan" muahedesi Türkiye'nin atisini mütekâmil bir mahiyet kesb eyledi. İsmet Paşa'ya bunu bahş ve ilham eden şüphesiz Gazi'nin iradesi idi. Büyük muhib (dost) ve sultan idaresinden mütevaris (miras kalmak) yadigâr hezimetten sonra Türkiye'nin Irak, Arabistan, Suriye, Mısır ve adalardan mürekkep her biri bir müstakil devlet haline gelen vilayetlerini feda ederek eski Osmanlı İmparatorluğu'nun yorgun Türk milletiyle meskûn Anadolu'sunu kurtarmakla kanaat etmek her ne kadar bir nevi muvaffakiyetsizlik telakki edilebilirse de "Sevr" muahedesinden sonra istiklali bile zayi olmuş bir ülkeden ekseriyeti Türklerden teşkil ettiği vilayetlerden mürekkep bir memleket vücuda getirmek yalnız Gazi'nin nef' (fayda) ettiği ilhamla kabildi. Bu ilhamlardır ki sönmeğe mahkûm olan hilali "Lozan" da tekrar ihya ederek zindeleştirmiştir.

İsmet Paşa'nın Lozan'dan avdeti hakikaten sabra değer bir manzara idi. İstiklaline kavuşan millet onun yoluna atılmıştı. Sevincinden ağlayanların adedi pek bol idi.²⁶

Türkiye'de Cumhuriyet

Dâhili ve harici gailelerin (sıkıntı iş) hadd şekillerine hamle çaldıktan sonra koltuğuna yerleşen Gazi "asıl mesai devresi bundan sonra gelecektir" diye veciz bir cümle ile müstakbel faaliyetini tasvir etti. Cihanı hayretlerde bırakan mesaisini hakiki mesai devresinden bile saymayan bu adamın bundan sonra yapacağı işlere dair muhtelif tahminler yürütenler oldu. Gazi Lozan'da avdet eden murahhaslarını dinledikten sonra dâhili siyasi vaziyetin cereyanlarını tetkik etti. Efkâr-ı umumiyeği yoklamaya başladı. Memleket için efkâr-ı umumiyenin en müfit (faydalı) telakki ettiği istikamet tayin edinceye kadar memleket "Büyük Millet Meclisi" namına idare olundu. Bu esnada Rusların sükût sistemi faşist siyaseti ve cumhuriyet usul idarelerinin memlekette yapacağı tesirler ve vereceği neticeler tetkik edildi. Fakat bu devrede de Gazi'nin düşündüğü bir şeylerin olduğu hiss olunmaya geldi. 1923'te Teşrin-i Evvel'de (Ekim) Gazi'yi ziyaret eden bir Avusturyalı gazete muhabiri ile görüşürken Gazi "Büyük Millet Meclisi hükümeti gibi bir mana

26 ATASE, A, D/12, F/12-25.

ifham (bildirme) etmeyen ve kat'i bir şekil iktisap (kazanma) etmesine muaveneti (yardım) olmayan bir isimden ayrılarak yakın bir atide “Türkiye Cumhuriyeti”nin tesis etmesi muhtemeldir” gibi müphem (belirsiz) bir ifadede bulunmuştu. Gazi’nin bu sözleri Halk Fırkasında ve mecliste münakaşalara meydan açtı. Fethi Beg’in riyaset ettiği içtimada mecliste oldukça mühim müzakereler cereyan etti. Muhalif gruplar hemen galeyana geldiler. Telefonla vakadan haberdar edilen Gazi derhal meclise geldi. Hatiplerin nutuklarını dinledi ve hafif bir seyreklikle titremesi mutad olan sesi meclis kürsüsünden şu sözleri²⁷ söylerken herkeste gayr-i kabil bir kanaat tevhit (meydana getirme) etti: “Türkiye mutlaka cumhuriyet usulüyle idare olunmalıdır.”

Gazi’nin sözünü kanun-ı ilahi gibi telakki eden meclis ve millet derhal cumhuriyetin esaslarını ihzara (hazır etme) başladı. Ve Teşkilat-ı Esasiye Kanununu ihzar (hazır etme) etti. Bu kanunun birinci maddesi: “Türkiye’nin üsul-ı idaresi cumhuriyet usulüdür. Cumhuriyet usul-i idaresi laiktir” deniyordu. Hazırlıklar ikmal edilince 30 Teşrin-i Evvel’de (Ekim) cumhuriyet ilan olundu. Ve cumhuriyeti alkışlayan millet Gazi’nin birinci reis-i cumhur intihap (seçme, seçilme) olunmasını da meserretle (sevinç) istikbal (karşılama) etti. Asırlardan beri esaret hayatı süren koca Türk milleti akıbet kendi mukadderatını kendisi idare edeceğine kanaat getirdiğinden mesut idi. Her taraftan meserret (sevinç) nidaları duyuluyordu.

Fakat harici İslam âlemi Türkiye’yi kendisinin dini kıblegahı tanıdığından Gazi’nin bu tesbitinden müncer (ile neticelenmek) oldu. Lakin Gazi evvela Türkiye’yi düşündüğünden cumhuriyeti hilafete tebdil (değiştirme) ederken asla tereddüt etmedi. Türkiye tütünleri kadar cihanda şöhreti olan feslerin günün birinde şapkayla değiştirilmesi emrinin kemal-i inkıyatla (boyun eğme) telakki edilmesi Türkiye’yi tanımayanları ve Türklerin Gazi’ye olan merbutiyetini (bağlılık) takdir etmeyenleri cidden hayrete düşürdü. Japonya’daki saç kesmek inkılabını hatırlayan serpuş tebdili meselesi Türkiye’de hiçbir siyasi nümayişe bile vesile olmadan geçti.

Fakat cahil ve müteasıp Kürdistan ve civar mıntıklarında bu meseleyi alet-i ittihad (birleşme) eden bedhahların tesiriyle 1925’te birinci Kürd isyanı meydana geldi. Propagandacılar²⁸ Gazi aleyhine idareyi kalam etmek için bunu vesile ittihaz (kabul etme) ettiler. Hatta Gazi’nin yakında Türkleri tefsir ettireceğinden bahs açtılar. Fakat Gazi bu hezeyanların hiç birine kulak asmadı. Ve kararlarını asla değiştirmede. İnkılabın birinci senelerinde halkta şapkaya karşı yabancılık vardı. Fakat bu bir istikrah (iğrenme) mahiyetine haiz olmaktan ziyade istimaline (icra etmek) alışmazlıktan ibaretti.

Gazi’nin Türkiye’de yaptığı inkılaplardan en mühimi tekke ve zaviyelere nihayet vermesidir. Müslümanları tasavvuf tembelliğine

27 ATASE, A, D/12, F/12-26.

28 ATASE, A, D/12, F/12-27.

sürükleyen meşayihin (şeyhler) ifsadatına 8fesada uğratma) nihayet veren Gazi bu tespitiyle İslamiyet'e büyük bir zindelik bahş eylemiştir. Batıl ve manasız hurufatı dinden silip atmıştır.

Bu İnkılaplar Türkiye'de yeni serbest düşünceler devrini doğurmuştur. Cumhuriyetin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu mucibince (gereğince) Türkiye Cumhuriyeti bir devlete layık olduğundan bundan sonra "Türkiye'de yaşayan Hristiyanların müdafaası için" nicesi arkasında saklanarak Hristiyan devletlerin Türkiye'nin dâhili işlerine müdahale etmesine de imkân bırakılmamıştır.

Gazi Türkiye'deki batıl kanaatleri baltalayıp geçtikten sonra orada zinde bir yeni Türk milleti yetiştirecek esasları da tesis etmeyi hatırlından çıkarmadı. Bu maksatla 1929'dan itibaren Arap harflerini terk ederek Türk edebiyatını Türkleştirici bir cereyanın açılmasına hizmet etmeye başladı. Arap hurufatı Türk sözlerinin doğru yazılıp okunmasına zaten kâfi gelmiyordu. Binaenaleyh yeni hurufatın kabul edilmesi Türklerde maarifin süratle taammümüne (genelleşme) hizmet edeceği aşikârdır. Şimdi Türkçe okuyup yazmayı²⁹ üç ayda mümkün kılan Latin hurufatı sayesinde mektebesini haricinde getirmekle süratle tahsillerini yapmaktadırlar.

Japonya'da Çin hiyerogliflerinden kurtulmak için yapılan tespitlerin yirmi-otuz seneden beri yaptığı terakki (gelişme) ile Türklerin elde ettikleri neticeleri mukayese edersek Gazi'nin bu tespitinin de ne kadar muazzam ve vaktinde yapılmış bir iş olduğunu tezahür eder.

Latin hurufatın kullanılmasını tamim etmek için hükümet bilcümle tedbirleri almıştı. Yalnız cumhuriyet paraları üzerinde eski Arap yazıları daha kullanılmaktadır.

İslam âdeti mucibince (gereğince) kafalar arkasında yaşatılan kadın süredleri yine Gazi'nin kıldığı ilham ve aldığı tedbirlerin tesiriyle bugün Türk camiasında en muhterem mevkii işgal etmiştir.

Türk kadını Gazi'nin yardımı ile peçesinden ve kafesten kurtulmuş, İstanbul ve Ankara gibi merkezi şehirlerde ticaret ve hükümet işlerinde binlercesi ehliyet ve liyakatle vazifelerini erkekler derecesinde ifa etmektedirler.

Ankara'nın ilk merkez hükumete ittihaz (kabul etme) olduğu devirlerde erkekler arasına yeni giren Türk kadınlarının muaşeretindeki (birlikte yaşayıp hoş geçinme) iktidarsızlıkları her ne kadar göze çarpmakta idiyse de 1930'da bundan bir eser kalmamış ve Türk kadını garplı hemşirelerinden farksız bir hal kesp etmiştir.³⁰

29 ATASE, A, D/12, F/12-29.

30 ATASE, A, D/12, F/12-30.

Anadolu Ovasının Ortasında Merkez Hükümet

Türkiye'nin merkez hükümetini İstanbul'dan Ankara'ya nakl etmek ve dağlar arasına sıkışmış eski Ankara'yı bir şehre benzetebilmek büyük bir idare adamına alıverebilecek bir iştir.

Merkez hükümetini Ankara'ya nakl eden Gazi bununla Türkiye'de yeni hayat menbaı açmış ve Türk köylüsüne toprağının haricinde de para kazandırmaya istihdaf (hedef tutma) etmiştir. Aynı zamanda memleketin merkezinde harici tasarrufundan memnun bulunduğu da derpiş (dikkate almak) eylemiş olsa gerektir. Ankara'da merkez hükümetinin tesisi Türk şehirlerinde yeni belediyecilik hayatını tevlit (meydana getirme) etmiştir.

Saltanat devrinde menfa (sürgün yeri) vazifesi gören sıtma ve muhtelif iklimi hastalıkların merkezi olan Ankara'da bugün sıtma hastalığı kalmamış gibidir. Bundan sekiz sene mukaddem etrafında yüzlerce kilometrelik saha dâhilinde bataklıklar bulunan Ankara'da bugün sivrisinek yoktur. Etrafında dikili bir ağaç görünmeyen Ankara'nın bugün caddeleriyle teşcîr edilmiştir. Gazi'ye ait orman çiftliği bundan sekiz sene evvel kurak ve çorak bir sahra iken şimdi hakikaten Ankara'nın ormanıdır. Cumhuriyet hükümetinin Ankara'ya yerleşmeye başladığı devirden sonra Ankara'da en mükemmel ve asrı olmak üzere evvela on bin hane yapılmıştır. Şehrin civar ve etrafında müteadded sayfa mahalleri kâmilan ağaçlar arasında saklanmaktadır.³¹

Yeni Türkiye'nin temeli orada atılmış, ilk istiklal marşı orada çalınmış, ilk kıvılcım orada parlamıştır. Türkler yalnız Ankara'ya gelmekle istiklallerine kavuşmuş ve kapitülasyonlardan sıyrılmışlardır. Binaenaleyh Türklerin Ankara'yı bu derecede sevmeleri pek tabidir. İstanbul'un kozmopolit rolü Türkler üzerinde daima menfi tesirler bırakmıştır. İstanbul'da bilhassa saltanat devrinde hâkim millet Türklerden ziyade orada oturan ecnebilerdi. Ankara'da ise her tarafta Türk hâkimiyeti hiss olunmaktadır. Ankara'nın havasında bile Türklük vardır dersem taaccübünüze (şaşmak) mucip (sebe) olmasın. Çünkü Ankara'nın havasını da genç Türkiye'nin talihine benzetmekte ve hususen Gazi'nin inkılapçılık hayatına teşbih etmekte haklı olduğumu zann ettirmeye Ankara'yı ziyaret edenler inkâr etmezler.

Bazen muharrirler (katip) İstanbul gibi şirin bir şehri bırakıp da Ankara'yı merkez-i hükümet ittihaz (kabul etme) eyleyen Türklerin sevkü'l-bahş noktasından Ankara'yı daha emin bulmuş olmaları dolayısıyla oraya taşındıklarından bahs ederler. Bence bu doğru bir mütalaa değildir. Yeni kurulan bir devlette birçok gençlerin reskara (iktidar mevki) geçerek işe başladıkları bir devrede merkez hükümet İstanbul gibi asırlardan beri envai safahat ve eğlencelerin yatağı olan bir mahallde kurulsaydı bu genç devlet adamlarının faaliyeti ihtimali bu kadar müsbet neticeler veremez ve ağıle

31 ATASE, A, D/12, F/12-31.

(ihtimallerin en kuvvetlisi) ihtimali Türkiye’de tatbik edilmekte olan cezri (kökten) icraat bu kadar kolay ilerleyemezdi.³²

Ankara’nın bir kenarında sarp bir yokuşun tepesindeki vakur Çankaya Köşkü’nden Türkiye’yi gözünün önünden ayırmadan seyr eden midir siyasetçi? Ankara’ya çekilmekle vakar (ağırbaşlılık) ve mahviyetini (alçak gönüllülük) halka da ihsas etmiş idi.

Gazi Ankara’yı merkez hükümet olarak intihap (seçme) ederken Konya ve Eskişehir gibi vaziyeti itibariyle daha müsait ve daha mevsuldar (birleşmiş) bir mıntıkadaki şehirlerin tercih edilmesini tavsiye edenler de ihtimal bulunmuştur. Fakat yeni Türkiye’nin hayata ilk atıldığı günlerde ona en fazla sadakat ve merbutiyet (bağlılık) gösteren Ankaralıların da yeni Türkiye üzerinde bir hakları olduğunu Gazi unutmamıştı. Onun için Ankara’da yeni şehri tesis ederken “Ankara güneşin şehridir, biz yeni Ankara’yı burada kurmakla güneş şehrini kuracağız. Güneş ise hayattır” demişti. Fakat tabiatın nimetlerinin en mühimlerinden mahrum ve kabil-i sakin binalarının âdeti parmakla sayılabilecek kadar mahdud (sınırlı) bir kasabada koca bir devletin merkez hükümetini yerleştirmek de kolay olmadı. Yerlilerin topraktan mamul evlerinde memleketin en yüksek zümresine mensup ve mütefekkir bir kitlesini toplayıp senelerce yaşatmak ve seve seve yaşamaya alıştırmak yalnız Gazi’nin nefyi (sürmek) edeceği milli ruhta tesir ile kabil olmuştur.

Bugünkü Ankara cihanın en modern bir şehri haline vasıl olmuş sayılabilir. Binaenaleyh bugün Ankara’da yaşamak bir fedakârlık değil belki bir zevktir. Fakat bundan altı-yedi sene mukaddem orada yaşamak yalnız vatan aşkı ve Gazi’ye karşı beslenen hürmet ve muhabbetle kabil idi. Türkiye’nin şimdiki Washington sefiri Muhtar Beg’in Moskova’da sefir bulunduğu bir sırada onunla görüşen³³ bir muharrire Ankara hakkında şu beyanatta bulunmuştu. “Ankara şehrini çok severim. Çünkü o bence Türkiye’dir, Gazi’dir, her şeydir. Biz Türkiye’yi vatanımız olduğu için, Gazi’yi vatanın müncisi (kurtarıcı) olduğu için, Ankara’yı da yeni Türkiye’nin hayat-ı mübeddası (değiştirilmiş) için severiz.” Bu günkü Ankara’yı tasvir etmek ne kadar kolaysa onun bu hale vasıl oluncaya kadar geçirdiği tarihi söylemek de o derecede asandır (kolay). Ankara küçük, harap ve en eski usulde vücuda gelmiş bir harabe idi. Gazi ona evvela ruh ve sonra bir şekil verdi. Ve karşımızda vasi caddeler, bahçeler, parklar, meydanlar ve heykellerle müzeyyen en modern binalara malik Ankara meydana geldi.

Bundan beş-altı sene olana kadar yazın tozdan ve kışın çamurdan bunalan Ankara sivrisinek ve sıtmadan nasıl kurtulduysa toz ve çamurdan da yine Gazi’nin milleti uğrunda cesur kararlarıyla kurtulmuştur. Âlemin Türkiye hakkındaki nokta-i nazarını onun lehine tahvil etmeye muvaffak olan

32 ATASE, A, D/12, F/12-32.

33 ATASE, A, D/12, F/12-33.

Gazi'nin Anadolu'nun sert iklimini de Türk'ün arzu ve idaresine münkad (boyun eğen) bir hale getireceğini ümit etmekte haklı olduğumu tahmin ediyorum.³⁴

Piyano Başında Modern Bir Diplomat Centilmen ve İş Adamı

Mustafa Kemal Paşa da az modernlerden değilmiş. Anadolu'nun bir köşesinde cazibandan inleyen ve süzülen ahenkleri arasında kadınlarla dansa dalmış keyf ve safa içinde yaşıyormuş. “Yahud” Mustafa Kemal Paşa ona telkin olunan fikirleri tatbik etmek için bazen Türk mütefekkirlerinin aletiymiş gibi dedikodular Ankara'dan Tokyo'ya kadar aks etmiştir. Biz Asyalıların ruhunda Hinduizm, Budizm ve Müslümanlık gibi konservatif dinlerin bıraktığı taassup Gazi'nin hususi hayatını karıştırmaya ve onun şahsına münhasır kalması lazım gelen vaziyetlerini tenkit ve tetkike sevk etmektedir.

Gazi bir askerdir. Gazi büyük bir siyasi ve idare adamıdır. Aynı zamanda Gazi koca asırlardan beri imar ihtiyacı duyan bir memleketi müstahsil bir hale koymakla meşguldür. Onun bu sahalarda bir hatası zuhur ederse milleti onu şüphesiz tenkit edecektir. Fakat hususi hayatında nasıl isterse öyle yaşamak hakkını ondan ne milleti ve ne de biz diğer Asyalı niza' (kavga) etmek hakkına nasıl haiz olabiliriz. Gazi bir samuray (şövalye) olduğunu ispat ettiği gibi muhitine girenlere nasıl bir centilmen olduğuna da kanaat bahş etmektedir.

Hayatını muharebe meydanlarında ve kışlalarda geçiren bu dahi aynı zamanda musiki-şinas zevk-i selim sedacı, hassas ve ince düşünceli bir sosyete adamıdır.

Gazi milletini Avrupa'nın siyasi ve iktidarı esaretinden kurtaracak esasları ona bahş etmiştir. Fakat onun Avrupa'ya karşı açtığı bu³⁵ mücadelesi onun garplılaşmak arzusuna mani teşkil etmemiştir. Bugün Ankara'daki büyük otellerden her hangisine uğrarsanız orada Gazi'nin garplılaşmak arzusuyla yaptırdığı birçok şeylere tesadüf ettiğiniz gibi en ünfi-perest Türk ailelerinde de onun bu hislerinin tesirini görmek kabildir.

Gazi'nin yaptığı inkılapları arasında en büyüğünü şüphesizdir ki “harf inkılabı” teşkil eder. Osmanlı İmparatorluğu'nun izmihlaline (yok olma) en büyük amil halkın cahil bırakılmış olması olduğu gibi cumhuriyetin Türkiye'de tesis maarifin temininde gösterilecek muvaffakiyetle mütenasip olacağını Gazi takdir etmiştir. Halen halk dersaneleri ve ilk mekteplerin tesisi hususunda her fedakârlığa razı olan Gazi Türkiye'de garbın bi'l-umum müsbet hususiyetlerine malik yeni bir Türk camiası vücuda getirmek için

34 ATASE, A, D/12, F/12-34.

35 ATASE, A, D/12, F/12-35.

mesai sarf etmektedir. Onun sai (çalışan) Türk'ün her şeye malik olduğu ve her hususta muvaffak olduğunu görmek için her bir müşkülâtı iktiham (göğüs germe) etmeye matuftur (meyletmiş).

Eskiden ticaret ve sanayi âleminde Türklere hiçbir mevki verilmediği halde şimdi İstanbul ve Ankara'da vücuda gelen en faal ve en büyük banka ve fabrikaları idare edenlerin kısm-ı azamı Gazi'nin yetiştirdiği gençlerdir. Gazi Türkleri siyasi istiklale mazhar ettiği gibi iktisadi refaha ve ilm ü fende terakkiye de nail etmek için her fedakârlığa razıdır.

Gazi Türkiye idaresini eline alana kadar Türkiye'de bir franko malı vardı. Cihan medeniyetinin müvellidi (meydana getiren) Fransızlar, ilm menbai Fransızlar, her şey Fransa'ya ait zann olunuyordu.³⁶ Fakat bu gidiş Türk milli medeniyetinin tesisini ve inkişafını (gelişme) düşünen Gazi'nin nokta-i nazarında hatalı olduğundan onun önüne gerçek tedbirleri ittihaz (kabul etme) etmekte de tesir etmedi. Ve bu maksada vasıl olmak için asrımızın en medeni ve müterakki Amerika ve İngiltere gibi memleketlerin tarih, içtimaiyat ve siyasetini Türk ulemasına tetkik ettirerek eserler yazdırdı. Ve onların nokta-i nazarlarını halka tamim için maarif nezaretinde ayrıca neşriyat işleri idaresini tesis ettirdi.

60 Saat Süren Bir Nutuk

Gazi artık Türkiye'nin ruhu, yegâne medâr-ı hayatı olmuştu. “Vatanın dâhilindeki son bir taşı yerine yerleştirmeye kadar mesaima devam etmek vazifemdir” diyen Gazi'ye milleti de “senin tesis ettiğin bu devlet bizim sana olan borcumuz kadar büyüktür diyordu. Gazi Büyük Millet Meclisi'nde 1928'de altmış saat imtidadınca (uzama) irad (söyleme) eylediği bir nutuk ile bu va'adini millete ifham etmiştir. Asırlardan beri muharebe ve mücadelelerle yorgun düşen Türk milletini sai ve amele davet eden bu nutuk aynı zamanda Gazi'nin inkılap mücadelesinin ve istiklal muharebesinin defter-i amali idi.

Altmış saat süren bu nutuk şark ve garp tarihinde görülmemiş ve işitilmemiş müsel (zincirleme) bir eser idi. Gazi nutkunu tamam ederek not defterini kürsüye bıraktığı zaman onu dinleyenler hayretler içinde idiler. Gazi bu nutkunda altı gün imtidadınca (uzama) bi'l-cümle amalini en ince tefriatlarıyla izah etmiş³⁷ ve millet meclisinin sai ve gayretinin hakiki kıymetini bir miktar daha yakından anlayarak meftunu (büyülenmişçesine tutkun) olmuştur. Bilhassa nutkun nihayetindeki Gazi'nin millete hitabı ve vatanın istikbaline dair düşünceleri onu dinleyenlerde Gazi'ye karşı tükenmez bir itimat ve emniyet hissi tevli (meydana getirme) eylemiştir. Ba-husus memleket idaresine alacak genç Türk unsuruna hitap ederek “Türk gençliğinin mukaddes vazifesi tesis edilmiş olan cumhuriyeti elinde sağlam

36 ATASE, A, D/12, F/12-36.

37 ATASE, A, D/12, F/12-37.

tutmak ve muhafaza etmektir. Gün gelir ki harici düşmanın taruzuna maruz kalmayız. Siyasette hataları olan yahut düşmanla birleşen hainler zuhur eder. Yeis ve nevmidi (ümitsizlik) anları ve tali'sizlik devreleri olabilir. Bu gibi anlarda Türk gencine tertip eden vazife Türkiye Cumhuriyeti'ni mevcut bi'l-cümle kuvvetleriyle korumak olacaktır. Yalnız lüzumu olan kuvvet ve kudretin milletin damarlarında daima mevcut olduğunu unutmayınız.”

Gazi milletine bu son sözlerini söylerken milleti de onu gözyaşlarıyla itmam (tamamlama) etmiştir. Türkiye reis-i cumhurunu zarif bu nüşuri (dağıtma) ile en ince bir zevkle tefriş edilmiş Çankaya Köşkü'nün salonunda rastladığınız zaman koca İngiliz imparatorluğunun kuvvetine dayanarak Anadolu'yu istila eden Yunan ordusunun izmihlalini hazırlayan ve bütün Asyalıların göğsünü kabartan büyük başkumandanın karşınızda durduğunda şüphe ediyorsunuz. Gazi bu muhitte bir başkumandan ziyade en kibar tavırlı bir prenştir. Fakat onu yakından tetkike koyulunca geniş omuzlu, kavi bedenli, keskin bakışlı, ince dudakları sımsıkı kapalı Kafkas akvamı teninde yani bir Avrupalı simasına malik fakat en müthiş bir şarklı ruhunu taşıyan asrımızın genç Bismark'ı olduğunu³⁸ gayr-i ihtiyari anlarsınız.

Gazi kendisinin cumhuriyetle tezvic (evlendirme) etmiş olduğunu söyler, ayrıldığı zevcesi Latife Hanım'dan bahs edilmesini pek sevmez. Bu Gazi'nin hayatının en acı sahifeleridir. Ben de onun şahsına duyduğum merakımın tesiri ile bu bahsi sükût ile geçmeyi münasip buluyorum. Latife Hanım'ın terbiyeli ve haluk bir Türk kadını ve tahsilinin yerinde olduğunda şüphe yoktur. Fakat tabiatlarının yekdiğerine uymaması neticesinde ayrı yaşamayı daha münasip bulmuştur.

Gazi evlendiği zaman kırk üç yaşındaydı. Şimdi elli iki yaşındadır. Binaenaleyh bundan sonra onun tekrar evleneceğini ümit etmek doğru olmasa gerektir. Fakat Gazi vücutça daha pek sağlam ve sai (çalışan) istidadı (yetenek) daha pek mebzul (bol) olduğundan onun uzun seneler çalışmak iktidarını zayi etmeyeceği aşikârdır. Kılıncının kuvvetiyle hayatı kesb ederek yeniden tesis eden Türkiye fikirlerinin tesiri altında daha kim bilir ne gibi mühim günler yaşayacaktır. Biz şarklılar bütün cihanla beraber gözlerimizi daima Ankara'ya matuf (meyletmış) bulundurmalıyız.

Bu eserimi Gazi hakkında okuduğum, duyduğum ve gördüklerime istinaden ve onun tercüme-i halini yazmak maksadıyla yaptığım tetkikler neticesinde hâsıl olan duygulara binaen yazdım. O mübdein eserlerini takdir etmeye ihtimal³⁹ hislerime de kapılmış olabilirim. Fakat şu şüphesizdir ki Japonya'yı ihya etmekten kat kat müşkil bir vazifeyi gören bu zat eğer Türkler putperest olsalardı mabut (Allah, tapılan varlık) ittihaz (kabul etme) olunmaya cidden layık olurdu.⁴⁰

38 ATASE, A, D/12, F/12-38.

39 ATASE, A, D/12, F/12-39.

40 ATASE, A, D/12, F/12-40.

Sonuç

25.12.1931 tarihinde Münir Reşit tarafından Japon yazar Savada'nın "Asrımızın On Meşhur Adamı" adlı eserinde Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili bölümü Japonca'dan Türkçeye tercüme edilerek Atatürk'e takdim edilmiştir. Münir Reşit tercümeyle kurşun kalemle orta boy bir deftere Arap alfabesi ile yapmıştır. Defterin tamamı ilk kez bu çalışma ile günümüz Türkçesine Latin alfabesi ile aktarılmıştır. Japon yazar Savada'nın kim olduğu hakkında yapılan araştırmamız sonucunda bir bilgiye ulaşamadığımız gibi Münir Reşit tarafından da hem Savada hem de eseri hakkında defterde bilgiye yer verilmemiştir. Savada'nın Atatürk hakkında yazdığı bu eser hem yakın tarih araştırmacıları hem de okuyucular için önemli bir başvuru eseri olma özelliği taşımaktadır. Savada eserinde Atatürk'ün doğumundan inkılapları gerçekleştirme evresine kadar olan yaşamını tarafsız bir gözle kaleme almıştır. Yabancı bir yazarın Atatürk biyografisi yazması ve bunun yaklaşık yüz yıl sonra tarafımızdan tespit edilmesi çalışmanın orijinallliğini ve kıymetini ortaya koymaktadır.

Mustafa Kemal Paşa sıkıntılı bir çocukluk süreci yaşamasıyla birlikte askeri okullarda okuyarak kurmay subay olarak orduda göreve başlamıştır. Namık Kemal'in eserlerini arkadaşlarıyla okuyup tartıştıkları için İstanbul'da bir süre hapis yattıktan sonra Şam'a sürgün mahiyetinde görevlendirilmiştir. Şam'dan döndükten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olmuş cemiyet içerisinde Enver Paşa ile fikir çatışması yaşamıştır. Başkumandan vekili Enver Paşa fikir çatışması yaşadığı Mustafa Kemal Paşa'yı Birinci Dünya Savaşı'nda önce Çanakkale Cephesine ardından da Kafkas Cephesine görevlendirmiştir. Enver Paşa bu görevlendirmeleri yaparken İtilaf Devletlerinin üstünlüğü karşısında Mustafa Kemal Paşa'nın ya cephede öleceğini ya da savaş sonunda divanı harbe verileceği hesabıyla gerçekleştirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra İstanbul'da bir süre kurtuluş çarelerini aramış yakın arkadaşlarıyla görüşmeler yapmıştır. Samsun'a ordu müfettişi olarak tayin edilmiş Anadolu'ya geçtikten sonra İngilizlerin isteğiyle askerlikten azledilmiştir. Japon yazar Savada; Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten azledilmesini "Gazi gibi bir askeri askerlik mesleğinden tard etmek kararını vermek küstahlığında bulunan Ferit Paşa, Enver'in bile yapmadığı hayâsızlığı yapmıştır" demiştir.

Mustafa Kemal Paşa kılıcının gücüyle cumhuriyeti kurduktan sonra meclis tarafından ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı seçildikten sonra hilafeti kaldırması, harf inkılabını yapması, şapka kanunu çıkarması yurt içinde ve yurt dışında tepkilerle karşılanırsa da sonuçta Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı değişiklikler Türk milletinin yararına olmuştur. Kürd isyanı şapka kanunu ile ilişkilendirilse de başarılı olamamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın

eleştiri aldığı konulardan birisi Ankara'nın başkent yapılması olmuştur. Japon yazara göre; İstanbul dururken Ankara'nın başkent seçilmesinde ki temel etken cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni neslin İstanbul'un gösterişli yaşamı içinde vazifesini iyi yapamamasından duyulan endişedir. Yetişen yeni kadrolar Ankara'da yaşarsa Mustafa Kemal Paşa'nın istediği işlerde daha verimli katkı sunabileceklerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın eleştiri aldığı bir diğer konu ise modern yaşam tarzı olmuştur. Japon yazar Savada bu eleştirilere: “Gazi bir askerdir. Gazi büyük bir siyasi ve idare adamıdır. Aynı zamanda Gazi koca asırlardan beri imar ihtiyacı duyan bir memleketi bayındır bir hale koymakla meşguldür. Onun bu sahalarda bir hatası zuhur ederse milleti onu şüphesiz tenkit edecektir. Fakat hususi hayatında nasıl isterse öyle yaşamak hakkını ondan ne milleti ne de biz diğer Asyalı milletler alabiliriz” demiştir. Savada, Mustafa Kemal Paşa'nın biyografisini yazarken okuduğu kaynaklardan, duyduğu haberlerden ve gördükleri olaylardan faydalanarak yazdığını söylemiştir. Savada “Asrımızın On Meşhur Adamı” adlı eserinde Mustafa Kemal Paşa biyografine şu sözleriyle son vermiştir: “Hislerime de kapılmış olabilirim. Fakat şu şüphesizdir ki Japonya'yı ihya etmekten kat kat müşkül bir vazifeyi gören bu zat eğer Türkler putperest olsalardı mabut ittihaz olunmaya cidden layık olurdu” demiştir.

KAYNAKÇA

“Asrımızın On Meşhur Adamı”, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (ATASE), A, D/12, F/12.

ATASE, A, D/12, F/12-1.

ATASE, A, D/12, F/12-2.

ATASE, A, D/12, F/12-3.

ATASE, A, D/12, F/12-4.

ATASE, A, D/12, F/12-5.

ATASE, A, D/12, F/12-6.

ATASE, A, D/12, F/12-7.

ATASE, A, D/12, F/12-8.

ATASE, A, D/12, F/12-9.

ATASE, A, D/12, F/12-10.

ATASE, A, D/12, F/12-11.

ATASE, A, D/12, F/12-12.

ATASE, A, D/12, F/12-13.

ATASE, A, D/12, F/12-14.

ATASE, A, D/12, F/12-15.

ATASE, A, D/12, F/12-16.

ATASE, A, D/12, F/12-17.

ATASE, A, D/12, F/12-18.

ATASE, A, D/12, F/12-19.

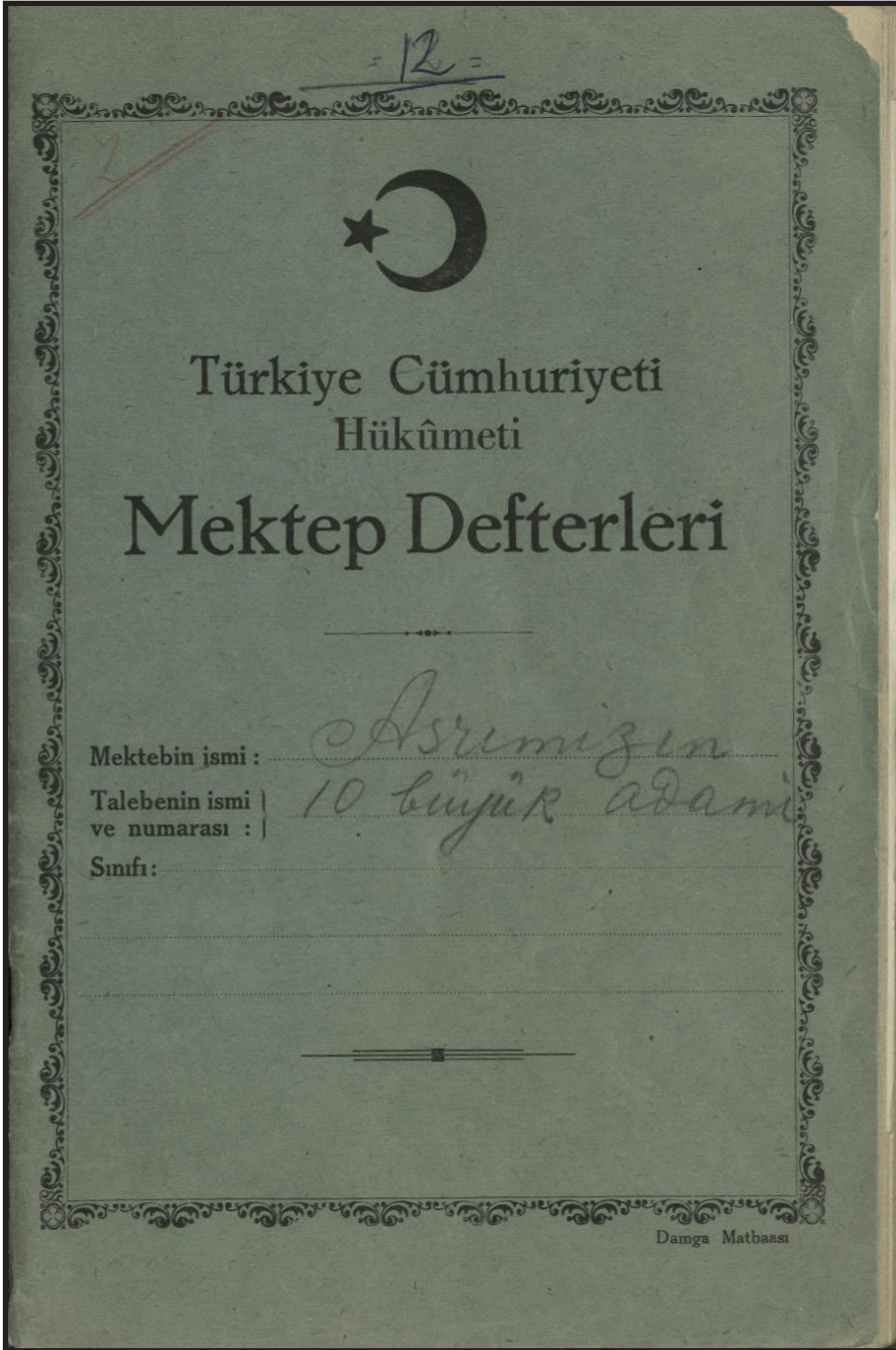
ATASE, A, D/12, F/12-20.

ATASE, A, D/12, F/12-21.

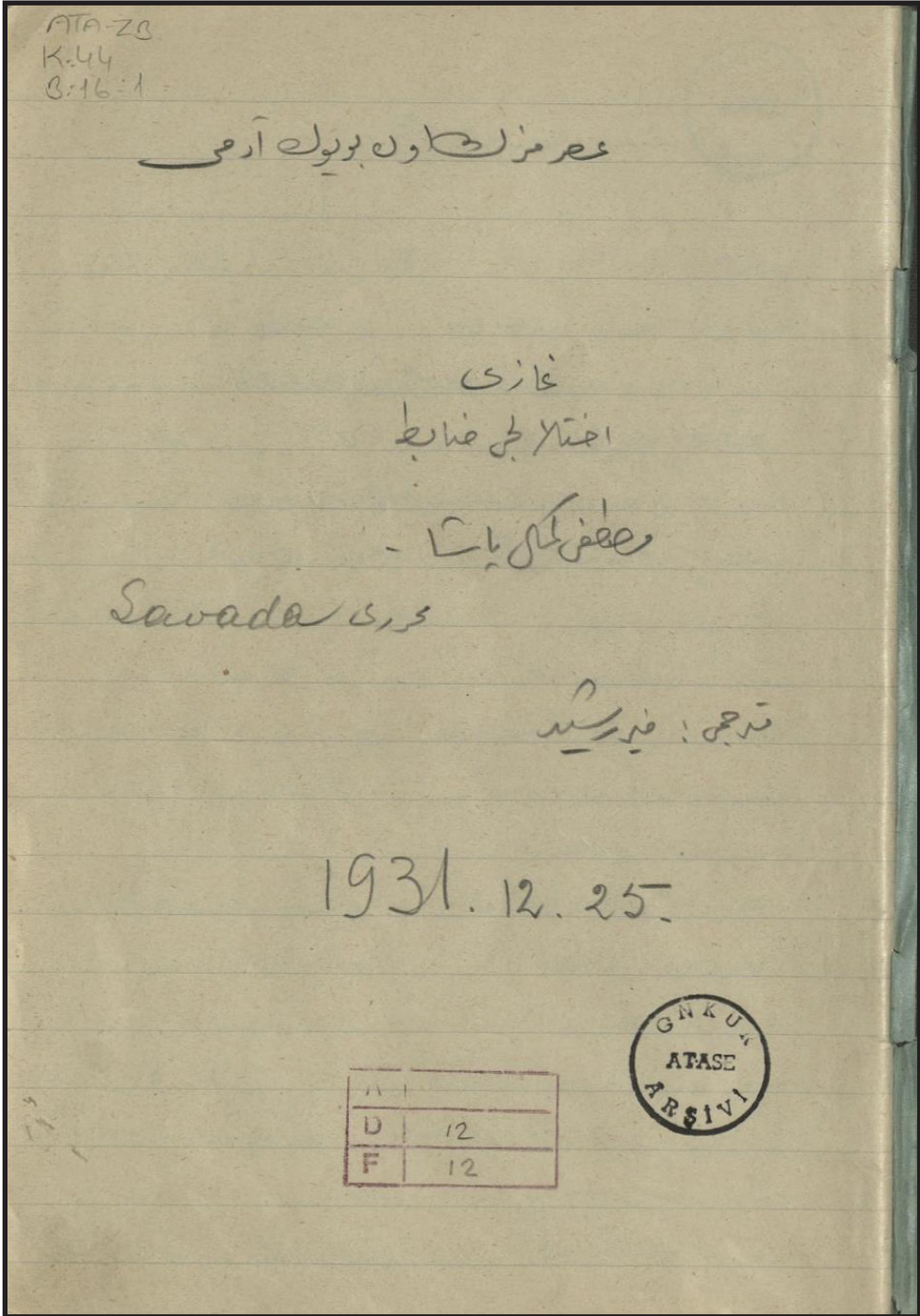
ATASE, A, D/12, F/12-22.
ATASE, A, D/12, F/12-23.
ATASE, A, D/12, F/12-24.
ATASE, A, D/12, F/12-25.
ATASE, A, D/12, F/12-26.
ATASE, A, D/12, F/12-27.
ATASE, A, D/12, F/12-29.
ATASE, A, D/12, F/12-30.
ATASE, A, D/12, F/12-31.
ATASE, A, D/12, F/12-32.
ATASE, A, D/12, F/12-33.
ATASE, A, D/12, F/12-34.
ATASE, A, D/12, F/12-35.
ATASE, A, D/12, F/12-36.
ATASE, A, D/12, F/12-37.
ATASE, A, D/12, F/12-38.
ATASE, A, D/12, F/12-39.
ATASE, A, D/12, F/12-40.

EKLER

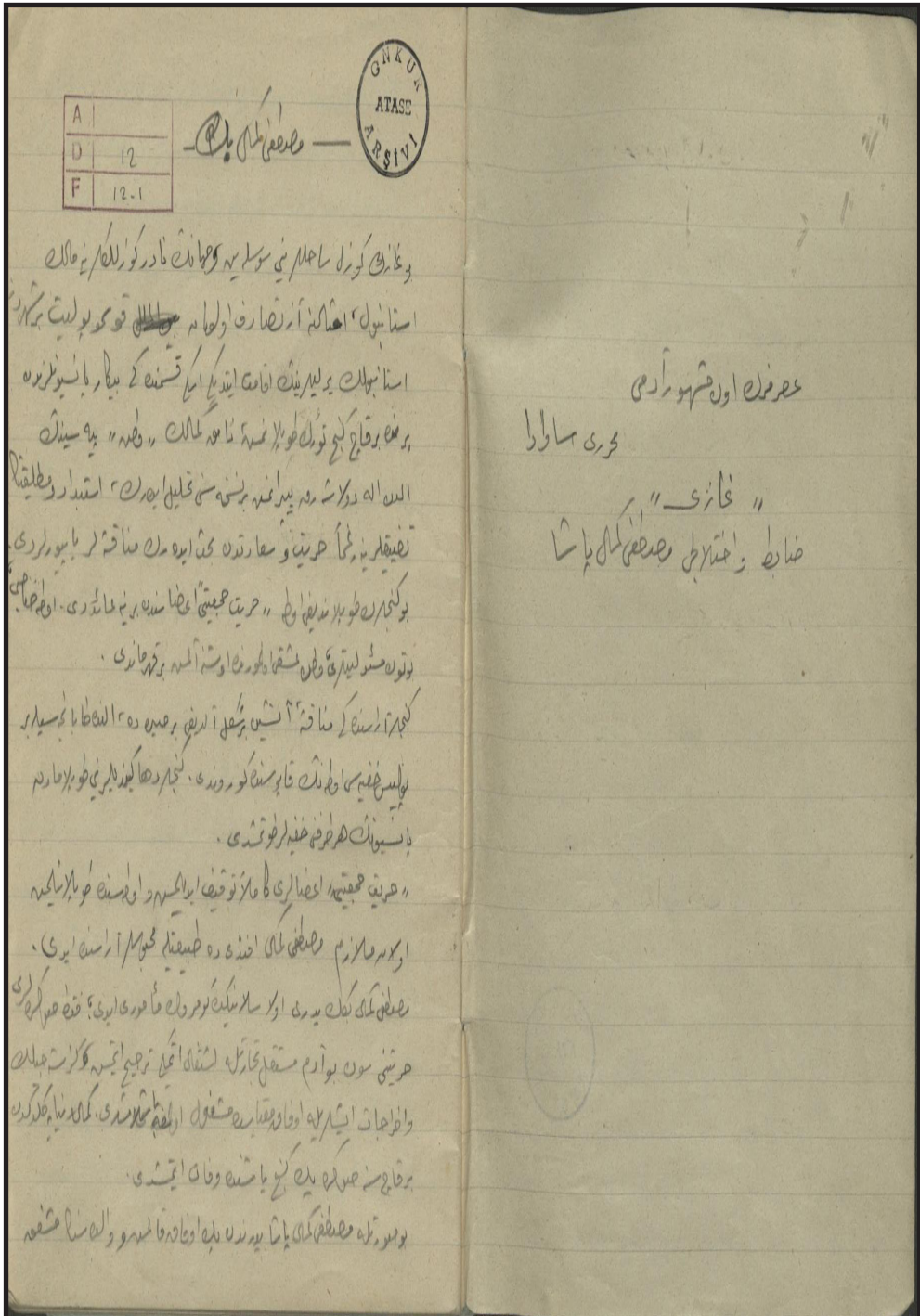
EK I: Asrımızın On Meşhur Adamı Mustafa Kemal Beg biyografisinin Münir Reşit tarafından tercümesinin yazıldığı defterin kapak sayfası.

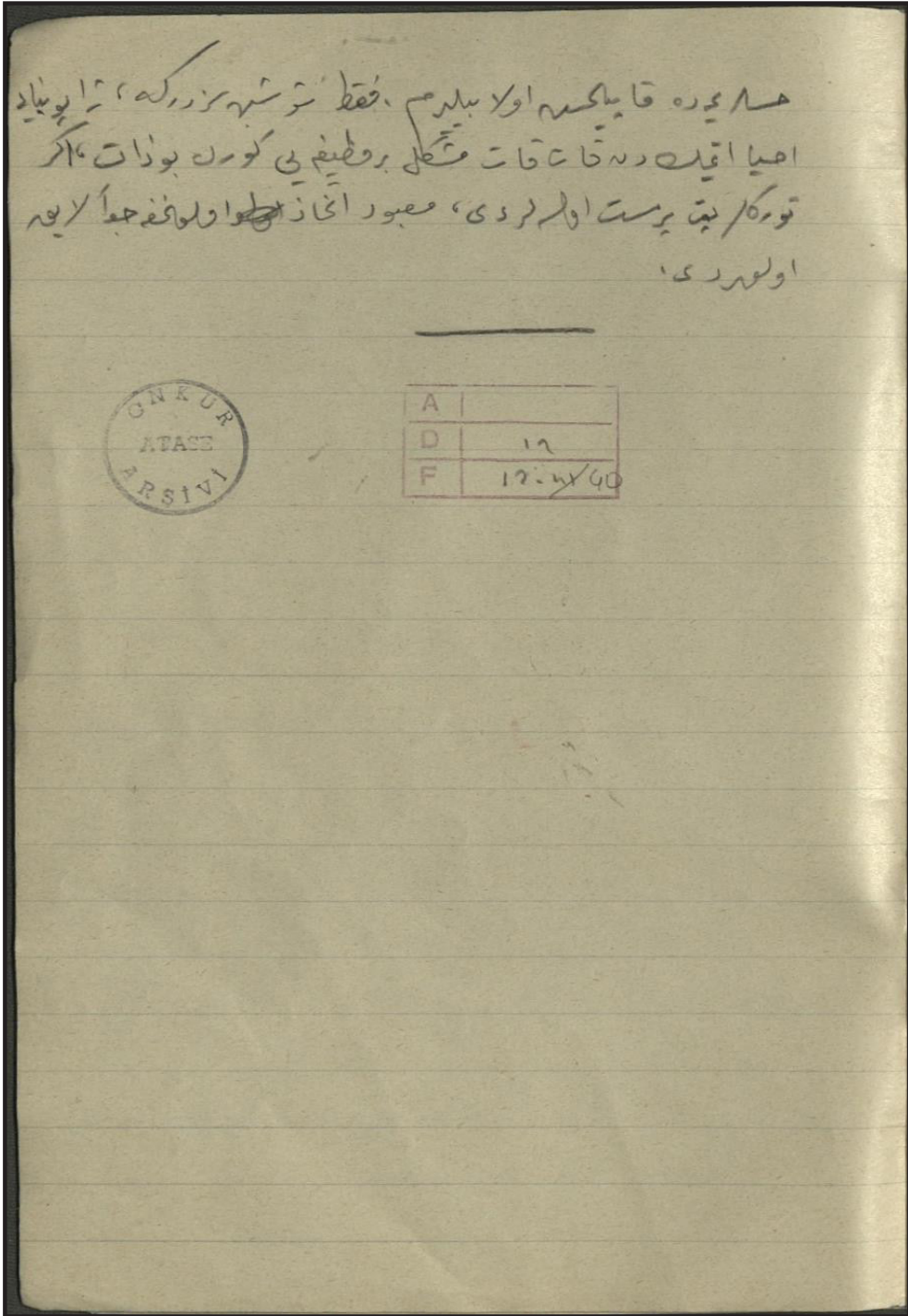
EK II: Münir Reşit tarafından Japon yazarın adının “Savada” olarak Latin Alfabeti ile yazılması.

EK III: Asrımızın On Meşhur Adamı Mustafa Kemal Beg biyografisinin ilk sayfası.

EK IV: Asrımızın On Meşhur Adamı Mustafa Kemal Beg biyografisinin son sayfası.

Extended Abstract

A few young Turks gathered in one of the bachelor's boarding houses in the old part of Istanbul, a cosmopolitan city that adorns the beautiful shores of the Bosphorus and has rare beauties of the world, where the locals of Istanbul reside. While the arguing fire between the young people was taking shape, a police detective with a gun in his hand appeared at the door of the room. Before the young people could gather themselves, the detectives had covered every corner of the boarding house. The members of the "Freedom Society" were completely arrested and Lieutenant Mustafa Kemal Efendi, who had gathered in his room, was naturally among the prisoners. Mustafa Kemal Beg's father was first a customs officer in Thessaloniki. However, later on, this man who loved his freedom preferred to engage in independent trade. He started to engage in small trade with lumber and export businesses. Kemal died at a very young age a few years after he was born. His mother wanted to give him a religious education and then try to make him a good teacher. However, Mustafa Kemal Beg declared his independence from that date onwards and said, "I will not become a teacher, I will become an officer, I will defend my homeland with my sword". Mustafa Kemal Beg, who was among the members of the "Hürriyet" society and was arrested while discussing the play "Vatan" (Homeland), was saved with a three-month prison sentence, but after he was released from prison, he was sent to the capital by being made a private in the Damascus Cavalry Regiment.

In those days, Türkiye was nicknamed "the sick man" in the world politics. One day, during a political discussion, the Russian Emperor Nicholas I was talking about Türkiye by saying, "I have a sick man in my hands. He will almost breathe his last." Indeed, the Türkiye of that period was like a rotten tree. Its body was big but its inside was hollow. After two years of fighting, Mustafa Kemal Beg wiped the sweat off his brow and turned back to review the incident that the new Türkiye had gone through, and saw that the political administration of the country had been drowned in the hands of a charlatan like Enver Pasha and the supporters of a man who only thought about himself. While working for the Turkish revolution, he was saddened to see that he had destroyed the cruel but intelligent Hamid and raised an inconsiderate and spoiled child in his place. Was this the purpose of the revolution? The

Turkish-Italian war began in Tripolitania not long after. Mustafa Kemal Beg's presence there at this time cost the Italians a lot. Thanks to his precautions, the Turkish army, which was a small mass, managed to accomplish great things there. During this time, Mustafa Kemal Beg became afflicted with a serious eye disease. Mustafa Kemal Beg had no choice but to abandon his duty in Sofia and run to Istanbul in the face of this act of the thoughtless ones who were throwing the homeland into fire. "Turkey is not in a position to go to war. By going to war, we are damaging the horse of our country. It is not right to be deceived by appearances. Even the Germans themselves may go back on their word today and if they believed that it was possible to return the weapon by returning their swords to their hilts, they would not hesitate for a moment and would make peace. Our joining them at such a time is nothing more than putting our own heads on the necks of the Germans to be cut," he tried to explain his idea to all his friends and save Türkiye's horse.

Meanwhile, Enver Pasha was looking after him and was rejoicing like a child, saying, "I am victorious again," and was hoping that Mustafa Kemal Beg would not be able to escape the enemy in Çanakkale. Enver Pasha, who was waiting for the news of Gazi's death in Çanakkale or the issue of his being brought to the court martial, was rightfully worried when he saw that he had brought glory and honor to Türkiye. This time, he assigned him to the Caucasus front, but he witnessed Gazi's successes there as well. However, Gazi did not give up hope for Istanbul in these difficult days, as he always did. "The homeland's disastrous days have come. But these are not its last days. Now, we must find a way to remove the external enemy from the homeland by ignoring the internal conflicts. We must first find a way to ensure its independence by interpreting the general politics of the country," he said. On April 23, 1920, the new Turkish Parliament, which Gazi had brought into being, was opened. The astonished Istanbul government proved once again that it had no more talent for life by signing the "Sèvres" Treaty on August 10, 1920. The most important of the revolutions that Gazi made in Türkiye was the ending of the dervish lodges and convents.

With the help of Gazi, Turkish women were freed from their veils and cages, and in central cities such as Istanbul and Ankara, thousands of them are performing their duties in trade and government with the same level of competence and merit as men. Transferring the central government of Türkiye from Istanbul to Ankara and making old Ankara, squeezed between mountains, resemble a city is a task that can be undertaken by a great administrative man. The foundation of the new Türkiye was laid there, the first national anthem was played there, the first spark was lit there. The Turks gained their independence and got rid of the capitulations only by coming to Ankara. Gazi is a soldier. Gazi is a great political and administrative man. At the same time, Gazi is busy with making a country that has been in need of

development for centuries productive. If he makes a mistake in these areas, his people will undoubtedly criticize him. I wrote this work of mine based on what I read, heard and saw about Gazi and on the feelings that arose as a result of the research I conducted with the aim of writing his translation. I may have also been carried away by the possibility of appreciating his original works. However, there is no doubt that this person, who undertook a task much more difficult than reviving Japan, would have been truly worthy of being considered a deity if the Turks were idolaters.